МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ ПОДАТКОВОЇ СПРАВИ, ОБЛІКУ ТА АУДИТУ
КАФЕДРА ОБЛІКУ ТА КОНСАЛТИНГУ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Облік, аналіз та контроль розрахунків з покупцями та замовниками»
(за матеріалами ПрАТ «Кропивницький олійноекстракційний завод»)

Здобувача вищої освіти другого (магістерського) рівня, 2 курсу, ОМО-22-1 групи, Спеціальності 071 «Облік і оподаткування» ОП «Облік і оподаткування в управлінні підприємницькою діяльністю»

підпис здобувача вищої освіти

Лавренюк Вікторії Олександрівни

Науковий керівник

підпис керівника

Метелиця Володимир Михайлович, д. е. н., с. н. с.

Керівник освітньо-професійної програми

підпис керівника

Колісник Олена Пилипівна, к.е.н., доцент

Допущено до захисту за рішенням кафедри обліку та консалтингу протокол від 18.01.2024 № 12

підпис завідувача кафедри

Колісник Олена Пилипівна, к.е.н., доцент

Ірпінь – 2024

Реєстрація №5 23.01.2024
(дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки

до захисту 01.12.2023
(до захисту, на доопрацювання) (дата) (підпис)

Результат захисту 5 (відмінно) 05.02.2024
(оцінка) (дата) (підпис)

Голова комісії: _____ Т. Г. Камінська
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії: _____ О. П. Колісних
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ В. М. Метелиця
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ Б. М. Занько
(підпис) (ініціали, прізвище)

Секретар комісії: _____ Д. Л. Судак
(підпис) (ініціали, прізвище)

Онлайн сервіс створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

ПРОТОКОЛ
створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 17:34:03 07.02.2024

Назва файлу з підписом: Кваліфікаційна робота Лавренюк_В.О. (1).pdf
Розмір файлу з підписом: 3.0 МБ

Перевірені файли:
Назва файлу без підпису: Кваліфікаційна робота Лавренюк_В.О. (1).pdf
Розмір файлу без підпису: 3.0 МБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: МЕТЕЛИЦЯ ВОЛОДИМИР МИХАЙЛОВИЧ
П.І.Б.: МЕТЕЛИЦЯ ВОЛОДИМИР МИХАЙЛОВИЧ
Країна: Україна
РНОКПП: 2978215692
Організація (установа): ФІЗИЧНА ОСОБА
Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 18:34:02 07.02.2024
Сертифікат виданий: КНЕДП АЦСК АТ КБ "ПРИВАТБАНК"
Серійний номер: 5E984D526F82F38F04000000A3F8FC009F6DD004
Алгоритм підпису: ДСТУ 4145
Тип підпису: Удосконалений
Тип контейнера: Підписаний PDF-файл (PAdES)
Формат підпису: З повними даними для перевірки (PAdES-B-LT)
Сертифікат: Кваліфікований

Версія від: 2023.12.21 13:00

	оцінки в балах	кількість балів	Примітки	Дата, П.І.Б.: керівника, голови комісії членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ КЕРІВНИКОМ ТА РЕЦЕНЗЕНТОМ				
1. Зміст дипломної роботи (якість теоретичного матеріалу, його зв'язок з практичним, вміння представляти матеріал в логічній послідовності, наявність висновків та пропозицій)	від 0 до 30	27		
2. Дотримання вимог щодо оформлення	від 0 до 10	10		
3. Вчасне виконання роботи на всіх етапах у встановлені кафедрою терміни	від 0 до 5	5		
4. Рецензент	від 0 до 5	5		
РАЗОМ БАЛІВ*	від 0 до 50	47		
ОЦІНЮВАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1. Доповідь	від 0 до 10	10		
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5	5		
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	25		
5. Апробація (участь у конференціях)	від 0 до 10	4		
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	44		
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	91		

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЄКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.Б.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
91	A	5 (відмінно)	05.02.2024	

Правила переведенням оцінок до національної шкали та шкали ЄКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	D	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	FX	2 (незадовільно)

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет податкової справи, обліку та аудиту
Кафедра обліку та консалтингу
Спеціальність, 071 «Облік і оподаткування»
ОП «Облік і оподаткування в управлінні підприємницькою діяльністю»

Затверджую
Завідувач кафедри О.П. Колісник

21.10.2022 р.

Завдання на кваліфікаційну роботу
здобувачу вищої освіти
Лавренюк Вікторії Олександрівні

1. Тема роботи: Облік, аналіз та контроль розрахунків з покупцями та замовниками» (за матеріалами ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ»)

Затверджена наказом ректора від «30» 11.2022 р. № 1254
2. Строк здачі закінченої роботи: 14.12.2023 р.
3. Цільова установка:
Мета роботи полягає у дослідженні стану обліку, контролю та аналізу розрахунків з покупцями та замовниками, та розробці рекомендацій щодо удосконалення організації і методики таких розрахунків.
Об'єкт дослідження: розрахунки з покупцями та замовниками.
Предмет дослідження: організаційно-методичні аспекти обліку, контролю та аналізу розрахунків з покупцями та замовниками.
Вихідні дані до роботи:
Законодавчі і нормативні документи, наукова і навчальна література, первинні документи, облікові регістри та форми звітності досліджуваного підприємства
4. Перелік графічного матеріалу: таблиці та рисунки за темою кваліфікаційної роботи.
5. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань за кожним розділом)

ВСТУП
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ
1.1.Розрахунки з покупцями та замовниками: сутність, оцінка та їх класифікація
1.2.Проблемні питання формування обліково-аналітичного забезпечення розрахунків з покупцями та замовниками
Висновки до 1 розділу
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА І ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ РОЗРАХНКІВ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ
2.1. Формування облікової політики розрахунків з покупцями та

замовниками.

2.3. Напрями удосконалення обліку розрахунків з покупцями та замовниками з використанням інформаційного і комп'ютерного забезпечен

2.2. Методика і організація обліку розрахунків з покупцями та замовниками

Висновки до 2 розділу

РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ І КОНТРОЛЮ РОЗРАХНКІВ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ

3.1. Аналіз розрахунків з покупцями та замовниками

3.2. Шляхи удосконалення контролю розрахунків з покупцями та замовниками

Висновки до 3 розділу

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

7. Календарний план виконання роботи

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів ро	
		За планом	Факт
1.	Вибір теми, вивчення літературних джерел та складання плану роботи	17.10.-20.10.2022 р.	
2.	Підготовка першого розділу роботи та подання її керівнику	15.05.2023 р.	
3.	Підготовка другого розділу роботи та подання її керівнику	25.09.2023 р.	
4.	Підготовка третього розділу роботи та подання її керівнику	01.12.2023 р.	
5.	Підготовка вступу та висновків	14.12.2023 р.	
6.	Доопрацювання з урахуванням зауважень керівника	18.12.2023 р.	
7.	Перевірка роботи на плагіат	15.01.2024 р.	
8.	Попередній захист роботи	17.01.2024 р.	
9.	Отримання відгуку керівника роботи	24.01.2024 р.	
10.	Отримання зовнішньої рецензії	26.01.2024 р.	
11.	Допуск до захисту зав. кафедрою	01.02.2024 р.	
12.	Захист роботи	05-06.02.2024 р.	

8. Дата видачі завдання 20.10.2022 р.

9. Керівник кваліфікаційної роботи _____ Метелиця В. М
(підпис) (прізвище, ініціали)

10. Гарант освітньо-професійної програми _____ Колісник О. І
(підпис) (прізвище, ініціали

11. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти

Лавренюк В. О. _____

Факультету податкової справи, обліку та аудиту

Кафедра обліку та консалтингу

ДОВІДКА
про перевірку кваліфікаційної роботи (проєкту)
на академічний плагіат

№ п/п		
1.	ПІБ автора твору	Єрмолович (Лавренюк) Вікторія Олександрівна
2.	ПІБ наукового керівника	Метелиця В.М.
3.	Тип роботи, що перевіряється (курсова, кваліфікаційна робота (проєкт)	Кваліфікаційна робота
4.	Тема роботи	Облік, аналіз та контроль розрахунків з покупцями та замовниками
5.	Рік написання	2023
6.	Оригінальний текст у роботі складає %	100%
7.	Схожість %	0%
8.	Цитати%	6,10%

Відповідальна особа Судак Д. Л. _____
(П.І.Б.) (підпис)

АНОТАЦІЯ
на кваліфікаційну роботу
на тему: «Облік, аналіз та контроль розрахунків з покупцями та замовниками»

Мета роботи: дослідження стану обліку, контролю та аналізу розрахунків з покупцями та замовниками, та розробка рекомендацій щодо удосконалення організації і методики таких розрахунків.

Завданнями роботи є:

- вивчення економічної сутності розрахунків з покупцями та замовниками, їх оцінка та класифікація;
- дослідження проблемних питань щодо формування обліково-аналітичного забезпечення розрахунків з покупцями та замовниками;
- визначення основних аспектів формування облікової політики розрахунків з покупцями та замовниками;
- дослідження методики і організації обліку розрахунків з покупцями та замовниками;
- визначення напрямів удосконалення обліку розрахунків з покупцями та замовниками з використанням інформаційного і комп'ютерного забезпечення;
- проведення аналізу розрахунків з покупцями та замовниками;
- розробка шляхів удосконалення контролю розрахунків з покупцями та замовниками.

Предметом кваліфікаційної роботи є організаційно-методичні аспекти обліку, контролю та аналізу розрахунків з покупцями та замовниками.

Об'єктом кваліфікаційної роботи роботі є розрахунки з покупцями та замовниками.

Базою дослідження виступає ПрАТ «Кропивницький олійноекстракційний завод»

За результатами дослідження сформульовані пропозиції, які запропоновані для ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ» з метою покращення методики та організації обліку і контролю розрахунків з покупцями та замовниками.

Одержані результати можуть бути використані при організації обліку на ПрАТ «Кропивницький олійноекстракційний завод»

Робота містить: 55 сторінок основного тексту, 17 таблиць, 19 рисунків, 4 формули. Список використаних джерел складається з 41 найменування. В роботі 11 додатків.

Ключові слова: покупці та замовники, облік розрахунків, дебіторська заборгованість, аналіз та контроль розрахунків, платіжна інструкція.

Рік виконання кваліфікаційної роботи: 2022-2023 рр.

Рік захисту роботи: 2024 р.

ANNOTATION
on qualifying work on a theme:
«Accounting, analysis and control of settlements with buyers and customers»

Purpose of the work: studying the state of accounting, control and analysis of settlements with buyers and customers, and developing recommendations for improving the organization and methodology of such settlements.

The objectives of the work are:

studying the economic essence of settlements with customers and clients, their evaluation and classification;

- study of problematic issues related to the formation of accounting and analytical support for settlements with customers and clients;
- determination of the main aspects of the formation of accounting policy for settlements with customers and clients;
- studying the methods and organization of accounting for settlements with customers and clients;
- determination of directions for improving the accounting of settlements with customers and clients using information and computer support;
- analysis of settlements with customers and clients;
- developing ways to improve control over settlements with customers and clients.

The subject of the qualification work is the organizational and methodological aspects of accounting, control and analysis of settlements with buyers and customers.

The object of the qualification work is settlements with buyers and customers.

The research is based on the private joint-stock company «Kropyvnytskyi Oil Extraction Plant».

Based on the results of the study, the article formulates proposals for the Private Joint Stock Company «Kropyvnytskyi Oil Extraction Plant» in order to improve the methodology and organization of accounting and control of settlements with buyers and customers.

The results obtained can be used in the organization of accounting at the Private Joint Stock Company «Kropyvnytskyi Oil Extraction Plant»

The work contains 55 pages, 17 table, 19 drawing, 4 formulas. The list of the used sources is counted by 41 names. In-process 11 applications.

Keywords: buyers and customers, accounting of payments, accounts receivable, analysis and control of payments, payment instruction.

Year of qualification work: 2022-2023.

Year of work defense: 2024.

ЗМІСТ

ВСТУП 8

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ……..…… 12

1.1. Розрахунки з покупцями та замовниками: сутність, оцінка та їх класифікація…….. 12

1.2. Проблемні питання формування обліково-аналітичного забезпечення розрахунків з покупцями та замовниками…….… 17

Висновки до 1 розділу…….... 23

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА І ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ РОЗРАХНКІВ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ……..…….. 24

2.1. Формування облікової політики розрахунків з покупцями та замовниками…… 24

2.2. Методика і організація обліку розрахунків з покупцями та замовниками…… 29

2.3. Напрями удосконалення обліку розрахунків з покупцями та замовниками з використанням інформаційного і комп'ютерного забезпечення …… 36

Висновки до 2 розділу ……..……... 43

РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ І КОНТРОЛЮ РОЗРАХНКІВ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ ……. 44

3.1. Аналіз розрахунків з покупцями та замовниками ……. 44

3.2. Шляхи удосконалення контролю розрахунків з покупцями та замовниками……..……. 53

Висновки до 3 розділу……... 59

ВИСНОВКИ…… 60

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…….. 62

ДОДАТКИ……... 68

ВСТУП

Актуальність теми кваліфікаційної роботи. Діяльність кожного суб'єкта господарювання передбачає розрахунки з покупцями та замовниками. Визначаючи місце покупця в системі господарських взаємовідносин підприємства, важливим є розуміння інтересів покупця та уміння задовольнити його потреби. Основні проблеми, які виникають при веденні підприємницької діяльності, є недооцінка важливості формування інформаційного забезпечення управління діяльності щодо розрахунків з покупцями та замовниками підприємства. Безперебійна та планомірна організація таких розрахунків в більшій мірі впливає на фінансовий стан суб'єкта господарювання та його платоспроможність.

Необхідність відображення у системі обліку розрахунків з покупцями та замовниками випливає з потреб користувачів у інформації, яка дозволяє визначити закономірності і тенденції формування більшої частини доходів та грошових надходжень підприємства, виявити та оцінити основні фактори впливу на процес їх формування та використання, виявити резерви і, відповідно збільшити рівень прибутковості діяльності підприємства і мінімізувати виникнення заборгованості при відносинах з покупцями та замовниками.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження стану обліку, контролю та аналізу розрахунків з покупцями та замовниками, та розробка рекомендацій щодо удосконалення організації і методики таких розрахунків.

Основними завданнями кваліфікаційної роботи є:

- вивчення економічної сутності розрахунків з покупцями та замовниками, їх оцінка та класифікація;
- дослідження проблемних питань щодо формування обліково-аналітичного забезпечення розрахунків з покупцями та замовниками;

- визначення основних аспектів формування облікової політики розрахунків з покупцями та замовниками;
- дослідження методики і організації обліку розрахунків з покупцями та замовниками;
- визначення напрямів удосконалення обліку розрахунків з покупцями та замовниками з використанням інформаційного і комп'ютерного забезпечення;
- проведення аналізу розрахунків з покупцями та замовниками;
- розробка шляхів удосконалення контролю розрахунків з покупцями та замовниками.

Об'єктом у кваліфікаційній роботі є розрахунки з покупцями та замовниками.

Предметом кваліфікаційної роботи виступають організаційно-методичні аспекти обліку, контролю та аналізу розрахунків з покупцями та замовниками.

Підприємство за матеріалами якого виконана кваліфікаційна робота - приватне акціонерне товариство «Кропивницький олійноекстракційний завод» (далі у роботі - ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ»). Знаходиться товариство у Кіровоградській області, м. Кропивницький, вул. Урожайна, буд. 30. Основним видом діяльності по КВЕД є: 10.41 - Виробництво олії та тваринних жирів.

Аналіз основних економічних показників ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ» згруповано у табл. 1.

Таблиця 1

Аналіз основних економічних показників діяльності

ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ» за 2020-2021 рр.*

Показники	2020 р.	2021 р.	Абсолютне відхилення, (+, -)
1	2	3	4
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) тис. грн.	313429	408598	+95169

Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.	(232058)	(311649)	+79591
Валовий прибуток, тис. грн.	81371	66949	-14422
Чистий фінансовий результат: прибуток, тис. грн.	36201	37469	+1268

Продовж. табл. 1

1	2	3	4
Власний капітал, тис. грн.	105527	105527	-
Нерозподілений прибуток (непокриті збитки), тис. грн.	74199	111719	+37520
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги, тис. грн.	118522	74902	-43620
Інша поточна дебіторська заборгованість, тис. грн.	13378	14753	+1375
Фонд оплати праці, тис. грн.	67892	66155	-1737
Середньооблікова чисельність працівників, чол.	292	291	-1
Середньомісячна заробітна плата, грн.	19375	18945	-430

*розраховано автором за даними фінансової звітності ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ»

За поведеним аналізом основних економічних показників ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ» можна зробити висновок, що підприємство є прибутковим. За досліджуваний період 2020-2021 рр., чистий фінансовий результат – прибуток, зріс на 1268 тис. грн. Нерозподілений прибуток також збільшився на 37520 тис. грн.

Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги знизилась на 43620 тис. грн.

Фонд оплати праці знизився на 1737 тис. грн. у 2021 р. порівняно з 2020 р., при цьому середньооблікова чисельність зменшилась на 1 чоловіка. Відповідно, середньомісячна заробітна плата зменшилась на 430 грн.

Методи дослідження у кваліфікаційній роботі: синтез, аналіз, індукція, дедукція, логічний метод, метод порівняння, графічний метод, аналогії та моделювання.

Аналіз основних публікацій за темою кваліфікаційної роботи. Найбільш вагомі дослідження питань теорії та практики обліку розрахунків з покупцями та замовниками здійснили такі науковці: Барановська Т. В., Білик М. Д., Бондар М. І., Бутинець Ф. Ф., Гаврилюк В. М., Голов С. Ф., Давидюк Т. В., Жидєєва Л. І., Жук В. М., Костюченко В. М., Кірейцев Г. Г., Кручак Л. В.,

Легенчук С. Ф., Нападовська Л. В., Сопко В. В., Ткаченко Н. М., Цегельник Н. І., Шевчук В. О. та інші.

У роботах указаних авторів розглядаються організаційно-методичні аспекти обліку, контролю та аналізу розрахунків з покупцями та замовниками, проте подальші дослідження потребують їх удосконалення.

Наукова новизна кваліфікаційної роботи. Визначається обгрунтуванням теоретичних та методичних засад обліку, контролю та аналізу розрахунків з покупцями та замовниками, напрямів їх удосконалення.

Практичне значення отриманих результатів визначається у вигляді пропозицій, що сформовані для ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ» з метою покращення методики та організації обліку і контролю розрахунків з покупцями та замовниками.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження представлені тезами доповіді на тему: «Проблемні питання формування обліково-аналітичного забезпечення розрахунків з покупцями та замовниками», на X Міжнародній науково-практичній конференції «Теоретичні та практичні аспекти розвитку науки та освіти», м. Львів, 9-10 січня 2024 року.

Джерелами дослідження кваліфікаційної роботи є: нормативно-законодавчі акти, спеціальна література та періодичні видання, які розкривають питання обліку та контролю розрахунків з покупцями та замовниками. Також у роботі використані документи бухгалтерського обліку та форми фінансової звітності ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ».

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається з: вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний текст роботи викладений на 55 сторінках, містить 17 таблиць, 19 рисунків, 4 формули, 11 додатків. Список джерел, які використані при написанні кваліфікаційної роботи, налічує 41найменування.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ

1.1. Розрахунки з покупцями та замовниками: сутність, оцінка та їх класифікація

Пошуки шляхів оптимізації обсягів розрахунків з покупцями та замовниками в частині складових розрахунків, виникнення дебіторської заборгованості, контроль за її погашенням та вплив на діяльність підприємства в цілому відповідно до етапів кругообігу капіталу обумовлюють необхідність проведення дослідження.

«Розрахунки з покупцями та замовниками направлені на погашення взаємної заборгованості: передати та оплатити товар, виконані роботи, надані послуги. Дебіторська заборгованість виникає в момент укладення договору про купівлю-продаж, та може існувати від кількох хвилин до кількох років. Фіксація виникнення дебіторської заборгованості передбачає підписання договору купівлі-продажу, надання послуг (або оферти), однак підставою для відображення в системі рахунків бухгалтерського обліку виступає одна з перших подій – виплата авансу або відвантаження товару (виконання робіт, надання послуг)» [33].

Сучасна система рахунків бухгалтерського обліку розрахунків з покупцями та замовниками відображена у таких аспектах:

- рух активів (зменшення товарів, списання собівартості реалізованої продукції та суміжних витрат, оприбуткування готівки чи зарахування коштів на рахунок, оприбуткування похідних фінансових активів);
- заборгованість перед контрагентами, бюджетом;
- визначення фінансового результату.

Розрахунки з покупцями та замовниками, як стадія кругообігу капіталу – продаж, необхідно розглядати більш ніж акт купівлі-продажу, а як цілісний процес, який починається з організації продажів і закінчується прийняттям рішень керівника про розподіл прибутку. Превалювання юридичної компоненти, веде до звуженого розуміння розрахунків з покупцями та замовниками, яке через свою багатоаспектність виходить за межі банківського цивільно-правового регулювання.

«Проведені досліджені дають змогу розглянути структуру розрахунків з покупцями та замовниками більш широко з врахуванням еволюції розрахунків та їх особливостей, а також сприяють визначенню місця розрахунків з покупцями та замовниками в діяльності підприємства» [33].

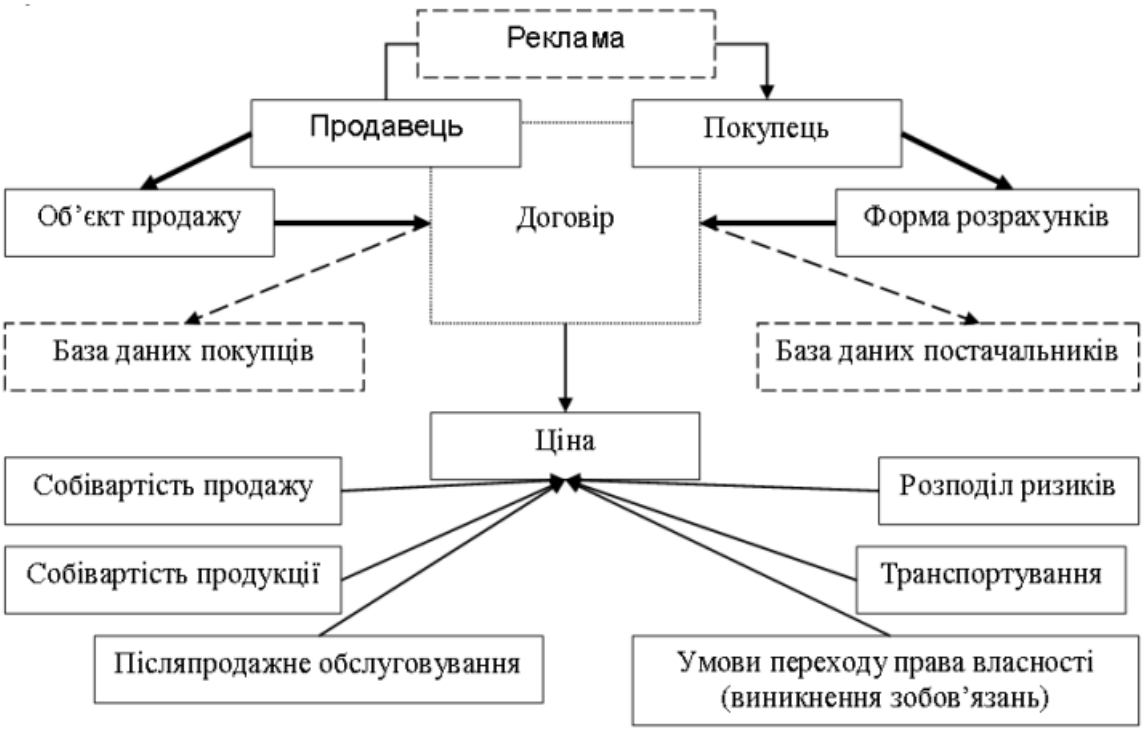

Рис. 1.1. Структура розрахунків з покупцями та замовниками [33]

Термінологія понять «покупець» та «замовник» відрізняється між собою.

«Покупець – це суб'єкт договірних відносин, який зобов'язується виконати укладений у різній формі (усній чи письмовій) контракт з придбавання певних активів. Термін «придбавання» означає, що вказані

активи можуть бути як сплачені грошові кошти, так і поставлені на обмін інші активи» [16].

«Замовник – це суб'єкт договірних відносин, який попередньо здійснює замовлення активів/послуг, укладає письмовий контракт на їх виготовлення/постачання, здійснює контроль за виконанням замовлення і набуває права власності на активи/послуги на умовах, прописаних в контракті» [16].

Проблемою ефективного управління розрахунками є неузгодженість теоретичних підходів до єдиного розуміння дебіторської заборгованості як економічної категорії для потреб обліку, контролю та аналізу. У табл. 1.1 представлено визначення понять «дебіторська заборгованість» різними авторами.

Таблиця 1.1

Визначення поняття «дебіторська заборгованість» різними авторами*

№ з/п	Автор	Визначення поняття дебіторська заборгованість
1.	Бондаренко О.С.	«Дебіторська заборгованість – це матеріальні ресурси, які не оплачені контрагентами, або готівкові кошти, що вилучені у господарства» [24].
2.	Власова І. О.	«Дебіторська заборгованість – розмір неспроможності суб'єкта господарської діяльності оплатити свої грошові зобов'язання перед контрагентом після настання встановленого контрактом строку їх оплати» [24].
4.	Домбровська Н.Р.	«Дебіторська заборгованість не може бути представлена адекватно реальному стану, бо не буде погашена повністю і в строк» [24].
5.	Ксьондз С.М.	«Дебіторська заборгованість – включені у склад майна господарства, його майнові вимоги до інших осіб, які виступають боржниками в правовідносинах, що виникли за різних обставин» [24].
	Сотнікова О.О., Седашова О.М.	«Дебіторська заборгованість – як сума боргу підприємству, організації, фізичній особі від інших суб'єктів господарських відносин внаслідок несвоєчасних розрахунків за товари, послуги, виконані роботи» [24].

* згруповано автором за джерелом [24]

Визначають дебіторську заборгованість у національному положенні стандарті 10 «Дебіторська заборгованість», як «суму заборгованості дебіторів підприємству на певну дату» [4].

Дебіторами можуть бути юридичні та фізичні особи, які заборгували підприємству грошові кошти або їх еквіваленти чи інші активи. За даними бухгалтерського обліку визначають суму заборгованості на відповідну дату, але зазвичай, на дату балансу. Згідно вимог національних стандартів бухгалтерського обліку, суб'єкти господарювання формують проміжну звітність, відповідно суму дебіторської заборгованості потрібно визначати щоквартально.

Для того, щоб правильно визначити терміни погашення дебіторської заборгованості, потрібно здійснювати її класифікацію за різними ознаками (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Класифікація дебіторської заборгованості за різними ознаками*

№ з/п	Класифікаційна ознака	Види дебіторської заборгованості
1.	За характером діяльності підприємства	- основною діяльністю; - фінансовою діяльністю; - інвестиційною діяльністю
2.	За термінами очікуваного погашення	- довгострокова; - короткострокова
3.	За термінами реального погашення	- термінова; - прострочена; - відстрочена
4.	За видами дебіторів	- покупці та замовники; - дочірні підприємства; - працівники підприємства; - інші дебітори
5.	За способом виникнення	- товарна; - нетоварна
6.	За доцільністю утворення	- виправдана; - невиправдана
7.	За забезпеченістю	- забезпечена; - незабезпечена
8.	За контрагентами	- вітчизняні дебітори; - іноземні дебітори

9.	За ступенем вірогідності погашення	- сумнівна; - безнадійна

*складено автором за джерелами [4; 8]

Класифікація дебіторської заборгованості, що згрупована у табл. 1.2, представляє розширену інформацію про стан дебіторської заборгованості та можливість перевести фінансові зобов'язання у гроші, розкриває її сутність та дозволяє проводити фінансовий аналіз підприємства.

Важливим питанням є визнання дебіторської заборгованості активом, а це забезпечується, якщо існує імовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод і вона може бути достовірно визначена [4].

«Поточна дебіторська заборгованість за продукцію (товари, роботи, послуги) визнається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації та оцінюється за первісною вартістю. У випадку відстрочення платежу за продукції (товари, роботи, послуги), утворюється різниця між її справедливою вартістю та номінальною сумою грошових коштів чи їх еквівалентів, які підлягають отриманню, така різниця вважається дебіторською заборгованістю за нарахованими доходами у періоді її нарахування» [7].

В системі розрахунків з покупцями за продукцію (товари, роботи, послуг) оцінка дебіторської заборгованості здійснюється за первісною вартістю, яка на момент здійснення операції є наближеною до справедливої, оскільки базується на аналізі покупцями і продавцями цін, які сформувалися на ринку, на відповідний вид продукції чи послуг. Окрім того, на формування первісної вартості впливає ряд факторів, зокрема, наявність торговельних знижок; знижок за своєчасну оплату; період часу з моменту відвантаження до моменту розрахунку; факт повернення товарів тощо.

Згідно з МСФЗ, оцінка дебіторської заборгованості при її первісному визнанні здійснюється за справедливою вартістю, що також враховує витрати на здійснення самої угоди з придбання або випуску фінансового активу. Згідно норм НП(С)БО, при первісному визнанні, дебіторська заборгованість оцінюється за первісною вартістю [4].

Вітчизняна облікова практика первинне визнання поточної дебіторської заборгованості здійснює за собівартістю, яка еквівалентна вартості обміну, установленої розрахунковими контрагентами, що зменшена на суму знижок, повернення товарів, тощо.

Дебіторська заборгованість, яка виникає при розрахунках з покупцями та змовниками, передбачає наявність певної долі ризику від непогашення її частини боржниками. Щоб убезпечитися від таких ризиків, на підприємстві ведуть облік сумнівної заборгованості.

Розрахунок резерву сумнівних боргів здійснюється підприємством самостійно, за допомогою одного з методів: або на підставі аналізу платоспроможності окремих дебіторів, або на підставі класифікації дебіторської заборгованості за термінами її виникнення.

1.2. Проблемні питання формування обліково-аналітичного забезпечення розрахунків з покупцями та замовниками

При розрахунках з покупцями та замовниками, у разі відстрочення платежів, виникає дебіторська заборгованість. Облік дебіторської заборгованості вважають одним із найбільш складних та першочергових питань, що обумовлено проблемою неплатежів, оскільки значне недоотримання коштів підприємства відбувається, з однієї сторони, за рахунок збільшення величини заборгованості покупців та замовників, а з іншої сторони – за рахунок потреби погашення зобов’язань перед бюджетом за нарахованими податками чи виплати заробітної плати працівникам, на момент, коли розрахунок з дебіторами ще не відбувся.

Вирішення основних проблемних питань у аспекті розрахунків з покупцями та замовниками полягає у:

- недосконалості обліку простроченої та безнадійної заборгованості;
- теоретичних та методичних аспектах класифікації та відображенні в обліку та звітності;

- збільшенні обсягу неплатежів;
- питанні гармонізації обліку дебіторської заборгованості згідно податкового законодавства;
- стані взаєморозрахунків з діловими партнерами підприємства.

Розв'язання таких проблем потребує комплексного підходу, інтеграції облікової та управлінської систем підприємства.

Основні методологічні норми щодо формування в обліку інформації по дебіторській заборгованості та розкритті її у фінансовій звітності, закріплено у національному положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» [4].

Нормативно-правова регламентація дебіторської заборгованості поєднує законодавчі акти різних рівнів, які представлені у табл. 1.3.

На базі нормативно-правових актів (табл. 1.3), суб'єкт господарювання розробляє внутрішні документи для обліку розрахунків з покупцями та замовниками.

До внутрішніх документів, що розробляються на підприємстві відносять: Наказ про облікову політику підприємства, робочий план рахунків бухгалтерського обліку, спеціалізовані первинні документи, при умові наявності в них обов'язкових реквізитів.

На рахунку бухгалтерського обліку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» відображають дебіторську заборгованість, що призвело до формування звуженого розуміння поняття «розрахунків з покупцями та замовниками» на рівні виникнення та погашення дебіторської заборгованості, без урахування всіх складових цього процесу та його ролі в кругообігу капіталу підприємства.

Обсяг дебіторської заборгованості взаємопов'язаний з оборотністю коштів, ліквідністю підприємства, можливістю отримання збитків від порушення термінів погашення заборгованості або визнання безнадійної дебіторської заборгованості.

Таблиця 1.3

Нормативно-законодавчі акти, які регулюють розрахунки з покупцями та замовниками*

№ з/п	Назва нормативного документу	Основний зміст
1	2	3
1.	Податковий кодекс України [26]	Визначає терміни «дебітор» - особа, у якої внаслідок минулих подій утворилася заборгованість перед іншою особою у формі певної суми коштів, їх еквіваленту або інших активів. Регулює питання та визначення поняття «безнадійна заборгованість».
2.	Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [28]	Правові засади регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні.
3.	НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [8]	Визначає мету, склад і принципи підготовки фінансової звітності та вимоги до визнання і розкриття її елементів
4.	НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [4]	Визначає терміни «дебітор», «дебіторська заборгованість», а також види дебіторської заборгованості та її оцінка.
5.	НП(С)БО 13 «Фінансові інструменти» [37]	Дебіторська заборгованість, не призначена для перепродажу. Дебіторська заборгованість, що виникає внаслідок надання коштів, продажу інших активів, робіт, послуг безпосередньо боржникові та не є фінансовим активом, призначеним для перепродажу.
6.	МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [38]	Визнання та оцінка дебіторської заборгованості.
7.	Положення про інвентаризацію активів і зобов’язань, затверджено Мінфіном України від 02.09.2014 № 879 [29]	Визначає порядок проведення інвентаризації активів і зобов’язань та оформлення результатів.
8.	План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [23]	На основі типового плану рахунків затверджується робочий план рахунків бухгалтерського обліку підприємства, де формують субрахунки за розрахунками з покупцями та замовниками.

*згруповано автором за джерелами [4; 8; 23; 26; 28; 29; 37; 38]

Деталізація даних бухгалтерського обліку розрахунків з покупцями та замовниками в частині його складових та ролі в кругообігу капіталу підприємства дозволить приймати виважені управлінські рішення щодо вибору варіативності форм платежів, розподілу накладних витрат, диверсифікації ризиків.

Як би правильно не було сформоване обліково-аналітичне забезпечення дебіторської заборгованості, мають місце певні недоліки, а найбільш суттєві з них:

- відсутня чітка схема деталізації та співвідношення різних видів дебіторської заборгованості у загальній структурі;

- відсутність чіткого критерію, який визначав би співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості, з метою досягнення балансування між ними;

- відсутність алгоритму розрахунку резерву сумнівних боргів, який максимально наблизив би бухгалтерський облік з податковим обліком;

- зміни у побудові регістрів аналітичного та синтетичного обліку дебіторської заборгованості тощо.

В умовах поступового переходу до використання МСБО та МСФЗ, вони набувають всі більшого значення при управлінні та регулюванні обліку дебіторської, що виникає при розрахунках з покупцями та замовниками за продукцію (товари, роботи, послуги).

Проведений аналіз основних термінів, що визначені у НП(С)БО та МСБО, МСФЗ, щодо оцінки та обліку дебіторської заборгованості, надає можливість визначити як спільні риси, так і відмінності. Але що стосується самого поняття «дебіторська заборгованість», то вітчизняний та зарубіжний підходи суттєво не відрізняються.

У міжнародній практиці, дебіторська заборгованість класифікується за такими групами: торговельна дебіторська заборгованість, інша дебіторська заборгованість, аванси видані, дебіторська заборгованість пов’язаних сторін.

Для підприємства потрібно оцінити переваги та недоліки виникнення дебіторської заборгованості (табл. 1.4).

Питання обліку безнадійної заборгованості до цього часу залишається не вирішеним, не визначені окремі категорії та не враховані ризики. Ризики спричинені в першу чергу тим, що її не повернуть, виникнуть втрати від

інфляції і зменшення прибутку, тобто її переведення в ранг сумнівної, а потім і безнадійної.

Таблиця 1.4

Переваги та недоліки виникнення дебіторської заборгованості на підприємстві*

Недоліки виникнення дебіторської заборгованості	Переваги виникнення дебіторської заборгованості
Тимчасове вилучення коштів з обороту	Стимулювання збільшення обсягів продажу
Виникнення витрат на управління дебіторською заборгованістю	Установлення тривалих та стабільних зв'язків з покупцями та замовниками
Виникнення ризику неповернення, втрат від інфляції та зменшення прибутку	Формування конкурентоспроможного асортименту товару
	Прискорення процесу реалізації продукції та відповідне зниження витрат з їх утримання

*згруповано за джерелом [7]

«Сумнівна заборгованість – це поточна заборгованість, до якої є невизначеність щодо її погашення боржником» [4].

Поява безнадійної заборгованості спричиняє втрати доходу, а це призводить до зменшення прибутку.

У НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», безнадійна дебіторська заборгованість визначена, як «поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності» [4].

Поширеною проблемою є непристосованість методів визначення резерву сумнівних боргів до практики обліку на підприємствах. Для розрахунку резервів сумнівних боргів, дебіторську заборгованість необхідно групувати за такими видами (табл. 1.5).

Резерв сумнівних боргів є важливим для функціонування підприємств, оскільки він формується як основне джерело платежу, для частини боржників, якщо впевнені, що боржник його не поверне, або для яких минув строк позовної давності.

Таблиця 1.5

Види дебіторської заборгованості для розрахунку резерву сумнівних боргів*

№ з/п	Вид дебіторської заборгованості	Визначення	Відображення в обліку
1.	Довгострокова дебіторська заборгованість	Сума дебіторської заборгованості, яка виникає у ході нормального операційного циклу або буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу	Довгострокова дебіторська заборгованість відображається в обліку за теперішньою вартістю, за умови нарахування на неї відсотків
2.	Поточна дебіторська заборгованість	Сума дебіторської заборгованості, яка виникає у ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу	Визнається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) і оцінюється за первісною вартістю
3.	Сумнівна дебіторська заборгованість	Поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником	Класифікується за термінами погашення, які минули та визначається коефіцієнт сумнівності для кожної групи
4.	Безнадійна дебіторська заборгованість	Поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності	Виключається з активів зі зменшенням величини резерву сумнівних боргів. У разі недостатнього резерву, безнадійна дебіторська заборгованість списується з активів у склад інших операційних витрат

*згруповано автором за джерелом [4]

Отже, досліджуючи проблемні питання обліково-аналітичного забезпечення розрахунків з покупцями та замовниками, визначено, що дебіторська заборгованість, яка утворюється в результаті таких розрахунків, потребує подальшого вивчення та удосконалення в частині методики обліку та контролю.

Висновки до 1 розділу

Проведене дослідження теоретичних основ обліку розрахунків з покупцями та замовниками, визначає виникнення дебіторської заборгованості, як економічної категорії, яка потребує подальших уточнень та удосконалення методики та організації її обліку.

Платоспроможність суб'єкта господарювання є комплексним та системним об'єктом управління, що потребує для прийняття управлінських рішень інформації про різні аспекти функціонування об'єктів активів та пасивів. Достатньо вагоме значення серед них має дебіторська заборгованість як управлінський об'єкт, що забезпечує можливість монетаризації активів у розрахунках.

Також потрібно зазначити, що визначення форм і термінів погашення дебіторської заборгованості впливає на збутову політику, зміни обсягів реалізації тощо. Формування ефективного інформаційного забезпечення управління платоспроможністю потребує ідентифікації даних щодо термінів погашення, стану заборгованості, наявності ризиків у процесі її інкасації.

У роботі наведені класифікаційні ознаки щодо розподілу дебіторської заборгованості на види, які складають основу пропозицій з удосконалення її аналітичного обліку. Різні класифікаційні ознаки сприяють більшій деталізації дебіторської заборгованості і відповідно покращують процес управління нею.

Правильна класифікація дебіторської заборгованості та розрахунків з дебіторами надає можливість раціонально підійти до організації аналітичного обліку, а практичне застосування цих завдань убезпечить від проблем, які характерні для поділу цілісного об'єкта на складові частини.

Питання оцінки дебіторської заборгованості також є важливим до розгляду та удосконалення, оскільки визначає правильне відображення у звітності, а відповідно це напряму впливає на прийняття управлінських рішень користувачами.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА І ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ РОЗРАХНКІВ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ

2.1. Формування облікової політики розрахунків з покупцями та замовниками

Облікова політика суб'єктів господарювання є обов'язковою складовою бухгалтерського обліку і одним із головних інструментів при формуванні фінансової звітності.

«Якісно сформована облікова політика виступає однією з найважливіших компонент механізму управління фінансово-господарською діяльністю суб'єктів господарювання різних організаційно-правових форм. Професійний підбір, з урахуванням чинного законодавства, вимог конкретного підприємства, складових облікової політики дебіторської заборгованості у значній мірі сприятиме оптимізації її розміру, зміцненню розрахунково-платіжної дисципліни, ефективному плануванню та прогнозуванню щодо використання наявних ресурсів суб'єкта господарювання. Крім того, правильно організований бухгалтерський облік та аналіз, своєчасно та достовірно сформована звітність щодо дебіторської заборгованості повинні сприяти уникненню протермінування платежів і доведення заборгованості до стану безнадійної, що є безперечно актуальним для всіх стейкхолдерів» [21].

Відповідно до законодавчих норм, а саме, Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» і НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», облікова політика визначена як «сукупність принципів, методів і процедур, які використовуються підприємством для ведення бухгалтерського обліку, складання та подання фінансової звітності» [8; 28].

Облікова політика реалізує економічну свободу підприємства через самостійне її формування, що передбачає вибір форми ведення обліку,

розробку системи та форми внутрішньогосподарського обліку та контролю, складання звітності, затвердження правил документообігу та технологію обробки облікової інформації.

Облікова політика формується підприємством самостійно, тобто входить до компетенції власника чи уповноваженого на керівництво органу, згідно установчих документів.

Власник або посадова особа, яка здійснює керівництво підприємством, є відповідальними за організацію обліку та документообіг, збереження первинних та зведених документів, фінансової звітності, протягом установленого терміну, але не менше строку позовної давності.

Керівник підприємства забезпечує необхідні умови для чіткої організації та ведення бухгалтерського обліку з дотриманням всіх вимог. Також керівник ініціює формування облікової політики, а її розробку здійснює головний бухгалтер, або особа, на яку покладено обов'язки ведення обліку.

Облікова політика сприяє розкриттю всіх об'єктів бухгалтерського обліку за якими існують альтернативні варіанти застосування методів, прийомів і способів ведення обліку та формування фінансової звітності. Облікова політика щодо розрахунків з покупцями та замовниками за продукцію (товари, роботи, послуги) відображається як дебіторська заборгованість, що виникає в результаті таких розрахунків.

Розробка облікової політики щодо обліку дебіторської заборгованості за продукцію (товари, роботи, послуги) передбачає формування елементів в розрізі методичного, організаційного та технологічного аспектів.

Розпорядчий документ по обліковій політиці підприємства може бути у формі Наказу або Положення про облікову політику підприємства і може містити такі елементи щодо дебіторської заборгованості:

- групування дебіторської заборгованості в розрізі контрагентів та за термінами її погашення;
- визначення критеріїв, за якими дебіторська заборгованість визнається активом;

- порядок, за яким здійснюється формування резерву сумнівних боргів;
- порядок, за яким дебіторська заборгованість визнається як безнадійна.

Наказ про облікову політику розкриває питання групування дебіторів за видами, термінами надходження оплати, умовами визнання, оцінки.

Аналітичний облік розрахунків з дебіторами за продукцію (товари, роботи, послуги) організовують у розрізі дебіторів, договорів та ін. критеріями.

У Наказі про облікову політику закріплюють та описують питання, які розкривають первинні документи, що застосовують при розрахунках з покупцями та замовниками, порядок нарахування та погашення дебіторської заборгованості, кореспонденцію рахунків бухгалтерського обліку за розрахунками з покупцями і замовниками, порядок організації та проведення інвентаризації дебіторської заборгованості, порядок визнання її простроченою та алгоритм її погашення та списання, відображення в обліку.

На ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ» формують наказ про облікову політику, який регламентує основні питання організації та ведення обліку і формування фінансової звітності на підприємстві. У Наказі містяться загальні положення, методична частина, організаційна та технічна складова.

У обліковій політиці підприємства дебіторська заборгованість визнається як фінансові активи (за винятком дебіторської заборгованості, за якою не очікується отримання грошових коштів або фінансових інструментів, за розрахунками з операційної оренди та за розрахунками з бюджетом) та первісно оцінюється за справедливою вартістю, куди включаються відповідні витрати на проведення операцій.

Після того, як відбулося первісне визнання дебіторської заборгованості, вона оцінюється за амортизованою собівартістю із застосуванням методу ефективного відсотка. У разі об’єктивного свідчення, що відбувся збиток від зменшення корисності, балансова вартість активу зменшується на суму таких збитків із застосуванням рахунку резервів.

На ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ» резерв на покриття збитків від зменшення корисності визначається як різниця між балансовою вартістю та теперішньою вартістю очікуваних майбутніх грошових потоків. Визначення суми резерву на покриття збитків від зменшення корисності відбувається на основі аналізу дебіторів та відображає суму, яка, на думку керівництва, достатня для покриття понесених збитків.

Для фінансових активів, які є істотними, резерви створюються на основі індивідуальної оцінки окремих дебіторів, для фінансових активів, суми яких індивідуально не є істотними – на основі групової оцінки. Фактори, які підприємство розглядає при визначенні того, чи є у нього об'єктивні свідчення наявності збитків від зменшення корисності, включають інформацію про тенденції непогашення заборгованості у строк, ліквідність, платоспроможність боржника. Для групи дебіторів такими факторами є негативні зміни у стані платежів позичальників у групі, таких як збільшення кількості прострочених платежів; негативні економічні умови у галузі або географічному регіоні.

Сума збитків визнається у прибутку чи збитку. Якщо у наступному періоді сума збитку від зменшення корисності зменшується і це зменшення може бути об'єктивно пов'язаним з подією, яка відбувається після визнання зменшення корисності, то попередньо визнаний збиток від зменшення корисності сторнується за рахунок коригування резервів. Сума сторнування визнається у прибутку чи збитку. У разі неможливості повернення дебіторської заборгованості вона списується за рахунок створеного резерву на покриття збитків від зменшення корисності.

Формування елементів облікової політики щодо дебіторської заборгованості, яка виникає в результаті розрахунків з покупцями та замовниками за продукцію (товари, роботи, послуги) на ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ», повинно розкривати відповідні компоненти, які представлені у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Характеристика окремих компонент облікової політики щодо дебіторської заборгованості ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ»

№ з/п	Компонента облікової політики	Характеристики, імплементовані у ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ»
1	2	3
1.	Основний вид діяльності підприємства	Основним видом діяльності підприємства є виробництво олії та тваринних жирів
2.	Визнання та оцінка дебіторської заборгованості	На підприємстві визнання та оцінка дебіторської заборгованості здійснюється згідно НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість». Для визначення чистої реалізаційної вартості на дату балансу розраховується величина резерву сумнівних боргів
3.	Форма ведення обліку	При веденні обліку наявності та руху дебіторської заборгованості на підприємстві використовується автоматизована форма обліку
4.	Основні вимоги до змісту та оформлення первинних документів щодо реалізації продукції	На підприємстві перевірка платоспроможності покупців та замовників проводиться на підставі відкритих інформаційних джерел. Згідно законодавчих норм, на вимогу покупців, продукція може супроводжуватися сертифікатами якості
5.	Класифікація та аналітичний облік дебіторської заборгованості	На підприємстві класифікація дебіторів запроваджена відповідно до рахунків бухгалтерського обліку, а аналітичний облік у розрізі дебіторів та згідно сформованим первинним документам
6.	Критерії визнання дебіторської заборгованості «сумнівною»	На підприємстві визначено критерії, за якими дебіторська заборгованість визнається «сумнівною»: прострочення терміну погашення; порушення справи про визнання боржника банкрутом
7.	Період та метод розрахунку резерву сумнівних боргів	Визначення суми резерву відбувається на основі аналізу дебіторів та відображає суму, яка, є достатньою для покриття понесених збитків, тобто за методом застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості
8.	Критерії визнання дебіторської заборгованості «безнадійною»	Критерії визнання дебіторської заборгованості «безнадійною» визначено НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» та ПКУ (ст. 14, п. 14.1, пп. 14.1.11)
9.	Порядок списання безнадійної дебіторської заборгованості	Порядок списання безнадійної дебіторської заборгованості передбачає списання її з балансу згідно наказу керівника підприємства за результатами проведеної інвентаризації та письмового обгрунтування доцільності її списання. У разі списання такої заборгованості з позабалансового рахунку, також підставою є наказ керівника та оформлення бухгалтерською довідкою
10.	Організація архіву підприємства та терміни зберігання документів	На підприємстві визначені строки зберігання господарських угод та іншої документації, яка стосується дебіторської заборгованості, але не менше терміну позовної давності

Продовж табл. 2.1

1	2	3
11.	Порядок та терміни проведення інвентаризації	На підприємстві затверджений графік проведення інвентаризації. Інвентаризація проводиться щорічно станом на 01 січня року, який настає за звітним (з урахуванням щоквартальної звірки розрахунків)
12.	Організація внутрішньогосподарського контролю розрахунків	На підприємстві внутрішньогосподарський контроль наявності та змін дебіторської заборгованості здійснює керівник та керівники структурних підрозділів, працівники бухгалтерії, який полягає у систематичному спостереженні за достовірністю облікових даних щодо сум дебіторської заборгованості та своєчасності пред'явлення боргових вимог дебіторам

Проєкт наказу «Про облікову політику» ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ», який враховує основні компоненти облікової політики щодо дебіторської заборгованості запропонований у дод. Б1.

2.2. Методика і організація обліку розрахунків з покупцями та замовниками

При реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) покупцям та замовникам, виникають взаєморозрахунки, які можуть бути проведені за попередньою оплатою або після продажу, що спричиняє виникнення дебіторської заборгованості та потребує дослідження особливостей її документального оформлення.

На рис. 2.1, показана схема організації обліку розрахунків з покупцями та замовниками.

При здійсненні розрахунків з покупцями та замовниками укладають договір, де зазначають обов'язки сторін по виконанню умов щодо їх відповідальності при порушенні зобов'язань.

Найбільш розповсюдженим видом договору є договір купівлі-продажу, згідно з яким продавець зобов'язаний передати товарно-матеріальні цінності покупцеві, а той у свою чергу зобов'язаний прийняти та оплатити їх.

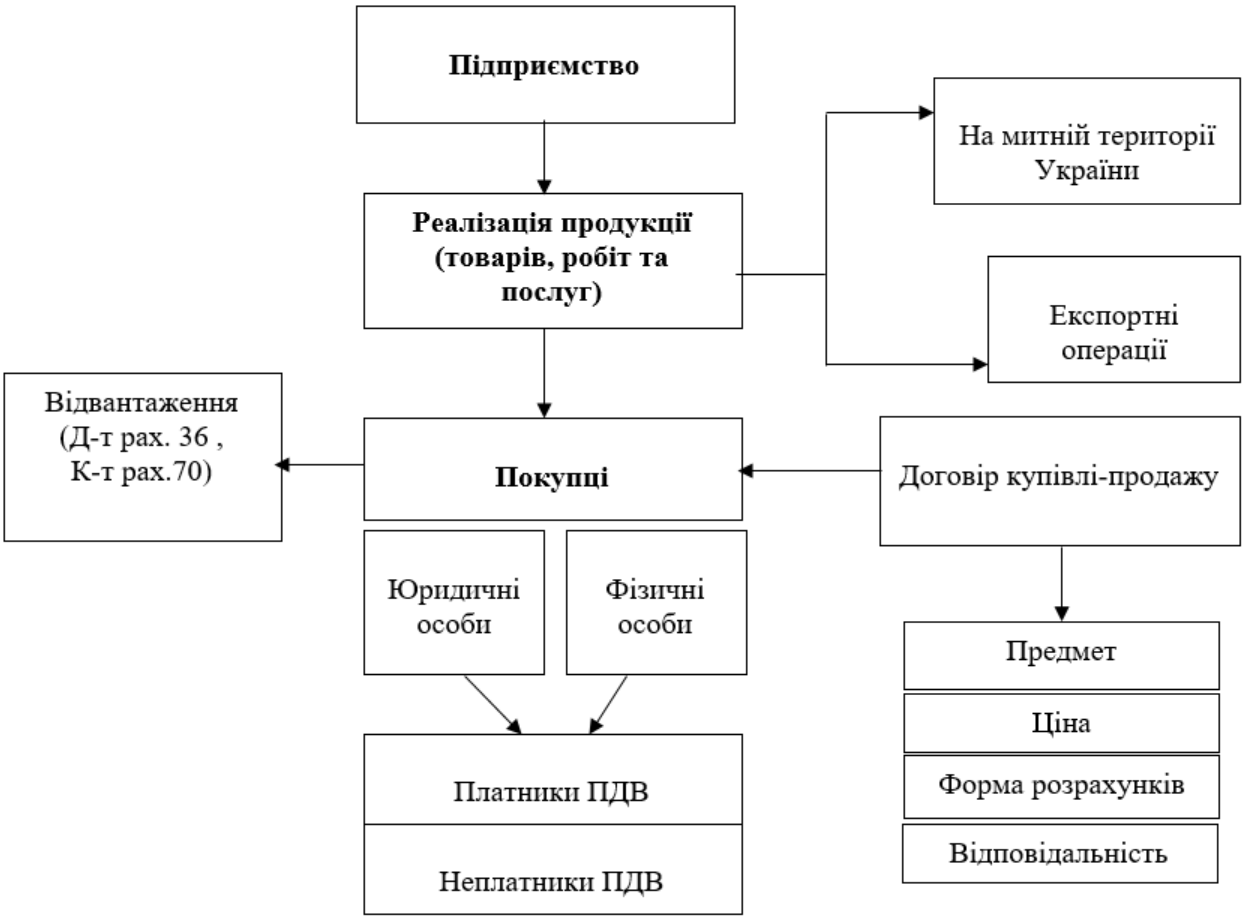

Рис. 2.1. Схема організації обліку розрахунків з покупцями та замовниками [розроблено автором]

Обов’язкова умова та основне джерело інформації для контролю розрахункових відносин – це первинні документи щодо обліку розрахунків з покупцями та замовниками.

За відвантажену продукцію (товари, роботи, послуги) на суму оплати, продавець надає розрахункові документи покупцю. При бартерних операціях, сторони повинні укласти договір, де визначають терміни взаємних поставок товарно-матеріальних цінностей, зобов’язання сторін по виконанню умов та їх відповідальність, якщо буде порушено прийняті зобов’язання.

На ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ» при обліку розрахунків з покупцями та замовниками використовують бухгалтерські документи, які згруповано у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Документальне оформлення операцій щодо розрахунків з покупцями та замовниками на ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ»*

Документи за розрахунками з покупцями та замовниками	
Виникнення заборгованості	Погашення заборгованості
- рахунок-фактура; - накладна; - рахунок; - акт прийому – передачі виконаних робіт (наданих послуг); - товарна накладна; - товарно-транспортна накладна; - податкова накладна	- виписка банку; - платіжна інструкція; - прибутковий касовий ордер; - видатковий касовий ордер; - вексель

*згруповано автором роботи

Головний документ, який підтверджує реалізацію продукції – накладна на відпуск товарно-матеріальних цінностей, де зазначено дату відвантаження, назву продукції, одиницю виміру, ціну за одиницю, кількість, вартість з ПДВ та окремо сума ПДВ. Зазначаються банківські реквізити і покупець. Складають накладну у трьох примірниках на підставі угоди. Перший примірник надають покупцю, у якості супровідного документа товарно-матеріальних цінностей та підстави для оприбуткування. Другий примірник залишається на складі, звідки були відвантажені товарно-матеріальні цінності і є підставою щоб їх списати. Третій примірник передають до пропускного пункту для контролю за вивезенням товарно-матеріальних цінностей за межі підприємства. Другий і третій примірники потім передаються до бухгалтерії, щоб відобразити операції у бухгалтерському обліку.

При вивезенні продукції автотранспортом, оформляють товарно-транспортну накладну, що являє собою єдиний документ для: постачальника – на списання товарно-матеріальних цінностей; покупця – на оприбуткування товарно-матеріальних цінностей; автотранспортного підприємства – на підтвердження записів у подорожньому листі та здійснення розрахунків з покупцями щодо перевезених товарно-матеріальних цінностей.

За умови доставки продукції постачальником самостійно, то необхідно чітко і правильно оформити товарно-транспортну накладну, де проставити підписи і печатку покупця, як підтвердження отримання товарно-матеріальних цінностей.

При реалізації продукції, продавець формує податкову накладну та передає її покупцеві, і якщо він зареєстрований платником ПДВ, це надає йому право на податковий кредит (розділ V, Податкового кодексу України) [26].

Згідно накладної на відпуск товарно-матеріальних цінностей та податкової накладної, постачальник повинен виписати рахунок-фактуру та ін. розрахункові і платіжні документи, що підтверджуватимуть факт їх передачі і оплату.

Сплату авансу постачальнику оформлюють платіжними інструкціями, а банківська виписка підтверджує проведені платежі.

Платіжна інструкція є розпорядженням ініціатора надавачу платіжних послуг щодо виконання платіжної операції [9].

Розрахунки з покупцями та замовниками здійснюються, здебільшого, у безготівковій формі, проте допускаються і готівкові розрахунки, при яких покупцю виписують квитанцію прибуткового касового ордера.

Також розрахунки здійснюються за допомогою векселя, цінного паперу, який підтверджує безумовний грошовий обов’язок векселедавця сплатити до настання терміну обумовлену суму грошових коштів векселедержателю.

На ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ» облік розрахунків з покупцями в частині первинної документації відповідає встановленим вимогам, зокрема, формують документи своєчасно, тобто піж час проведення господарської операції та оформлені правильно з усіма необхідними реквізитами.

Включення інформації до облікових регістрів з первинної документації відбувається у міру їх надходження, проте, не пізніше визначеного строку, який сприяє своєчасному формуванню фінансової звітності. Облікова інформація проходить всі стадії від запису до первинного документу і до моменту передачі його в архів.

Документообіг на ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ» регламентовано графіком документообігу. Організація роботи по його формуванню покладена на головного бухгалтера, а затвердження на підставі наказу здійснює керівник підприємтва.

Графік документообігу формується у вигляді переліку робіт чи схеми з створення, обробки, перевірки документів, що здійснюють підрозділи підприємства, та всі виконавці з визначенням термінів виконання робіт.

Графік містить інформацію щодо кількості та назв підрозділів, посади виконавців, які працюють з первинною документацією, можливі терміни (максимальний та мінімальний) знаходження первинних документів у виконавців, строки складання та обробки первинних документів, передача їх в архів.

Зведений графік руху документації щодо обліку розрахунків з покупцями ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ» представлений у дод. Б 2.

Синтетичний облік розрахунків з покупцями та замовниками на ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ» ведуть на рахунку 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками», на якому відображаються розрахунки за відвантажену продукцію.

За дебетом рах. 36 «відображається продажна вартість реалізованої продукції, товарів, виконаних робіт, наданих послуг, яка включає податок на додану вартість, акцизи та інші податки, збори, за кредитом - сума платежів, які надійшли на рахунки підприємства в банківських установах, у касу, та інші види розрахунків. Сальдо рахунку відображає заборгованість покупців та замовників за одержані продукцію (роботи, послуги)» [23].

Також на цьому рахунку можуть відображати заборгованість перед покупцями за отриману від них часткову оплату продукції, яка знаходиться у реалізованій продукції чи платежах, що надійшли в рахунок оплати ще не реалізованої продукції.

Аналітичний облік розрахунків з покупцями та замовниками забезпечує отримання даних щодо зобов’язань, які ще не сплачені, чи протерміновані, що

не сплачені вчасно. Аналітичний облік потрібно так організувати, щоб керівництву підприємства надавалася повна та своєчасна інформація щодо стану розрахунків з дебіторами, з ціллю оптимізації його обсягу та своєчасного погашення.

Аналітичний облік розрахунків з покупцями на ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ» ведуть в розрізі кожного покупця за виставленим рахунком до сплати. Розроблений робочий план рахунків в частині розрахунків з покупцями: синтетичний рах. 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками», субрахунок 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями», 361.1 Реалізація готової продукції, 361.2 Реалізація іншої продукції, субрахунок 362 «Розрахунки з іноземними покупцями», субрахунок 361 «Розрахунки за гарантійним забезпеченням».

Основні бухгалтерські проведення щодо обліку розрахунків з покупцями ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ» представлено у табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Кореспонденція рахунків за розрахунками з покупцями
на ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ»*

№ з/п	Господарська операція	Дебет	Кредит	Сума, грн.
1	2	3	4	5
При першій події-відвантаження				
1.	Відвантажена готова продукція та відображено дохід від реалізації (о.с.в. за рах. 361)	361	701	120000
2.	Відображено суму податкових зобов'язань з ПДВ (о.с.в. за рах. 641)	701	641	20000
3.	Отримано кошти за реалізовану продукцію (о.с.в. за рах. 311)	311	361	120000
4.	Списано собівартість реалізованої продукції (о.с.в. за рах. 901)	901	261	85900
5.	Списано дохід від реалізації на фінансовий результат (о.с.в. за рах. 701)	701	791	120000
6.	Списано на фінансовий результат собівартість реалізованої продукції (о.с.в. за рах. 901)	791	901	85900
При першій події-попередня оплата				
7.	Отримано аванс від покупців за готову продукцію (о.с.в. за рах. 311)	311	681	110000

Продовж. табл. 2.3

1	2	3	4	5
8.	Відображені податкові зобов'язання з ПДВ у складі отриманої попередньої оплати (о.с.в. за рах. 641)	643	641	18333
9.	Відображено відвантаження продукції у рахунок отриманої попередньої оплати (о.с.в. за рах. 311)	361	701	110000
10.	Списано раніше відображену суму податкових зобов'язань з ПДВ (о.с.в. за рах. 701)	701	643	18333
11.	Списано собівартість реалізованої продукції (о.с.в. за рах. 901)	901	261	79200
12.	Проведено залік заборгованості (о.с.в. за рах. 361, 681)	681	361	110000
13.	Списано дохід від реалізації на фінансовий результат (о.с.в. за рах. 701)	701	791	110000
14.	Списано на фінансовий результат собівартість реалізованої продукції (о.с.в. за рах. 901)	791	901	79200

*складено автором

На ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ» в частині дебіторської заборгованості нараховують резерв сумнівних боргів, який визначається на основі аналізу дебіторів. Кореспонденція рахунків з обліку нарахування резерву сумнівних боргів і списання дебіторської заборгованості, яка визнана безнадійною, представлено у табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Кореспонденція рахунків з обліку резерву сумнівних боргів на ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ»*

№ з/п	Зміст операції	Дебет	Кредит	Сума, грн.
1.	Нараховано резерв сумнівних боргів	944	38	90000
2.	Списано безнадійну дебіторську заборгованість за рахунок резерву сумнівних боргів	38	36	90000
3.	Списано безнадійну дебіторську заборгованість у сумі, яка перевищує резерв	944	36	15000
4.	Корегування розміру резерву сумнівних боргів на звітну дату: у сторону збільшення	944	38	15000

* згруповано автором

Поточну дебіторську заборгованість покупців та замовників відображають у ф. 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» у статті 1125 «Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги» та до підсумку включають за чистою реалізаційною вартістю (дод. А1, А5).

2.3. Напрями удосконалення обліку розрахунків з покупцями та замовниками з використанням інформаційного і комп'ютерного забезпечення

Сучасне управління підприємством у складних економічних умовах неможливо уявити без повноцінної автоматизації, яка значно спрощує виконання рутинних операцій. Бухгалтерський облік не став винятком і він вважається одним із джерел даних для прийняття управлінських рішень. Запропоновані моделі автоматизації бухгалтерських операцій та податкового обліку не тільки забезпечують виконання всіх необхідних функцій, а й дозволяють ефективно оцінювати результати діяльності.

До того ж, автоматизація знижує ризик помилок у документах і дозволяє ефективніше використовувати кадрові ресурси, перенаправляючи їх на виконання інших завдань. Практичний досвід демонструє, що забезпечити такі переваги автоматизованого обліку надає програмний продукт BAS Бухгалтерія КОРП. Такі переваги проявляються у забезпеченні даними для аналізу і оцінки в наочному вигляді, отриманні звітної інформації за будь-якими об'єктами обліку, ефективному веденні бухгалтерського та податкового обліку, який перетворюється у важливий інструмент для управління підприємством.

Автоматизація бухгалтерського обліку розширює межі його практичного застосування, сприяє скороченню витрат підприємства і спрощує процес управління її діяльністю.

Програмне забезпечення BAS Бухгалтерія КОРП є комплексним продуктом, що автоматизує основні функції бухгалтерії, зокрема, формування та перевірку первинних документів, ведення бухгалтерського та податкового обліку, ведення кадрового обліку і нарахування заробітної плати, підготовку та здачу регламентованої звітності, розрахунки з бюджетом.

До складу програми BAS Бухгалтерія КОРП включено План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань, господарських операцій підприємств і організацій [23].

При розрахунках з покупцями та замовниками, відображення операцій у системі BAS Бухгалтерія КОРП, передбачено операції щодо реалізації товарів і послуг у розділі головного меню програми «Продажі» (рис. 2.2 - 2.3) [11].

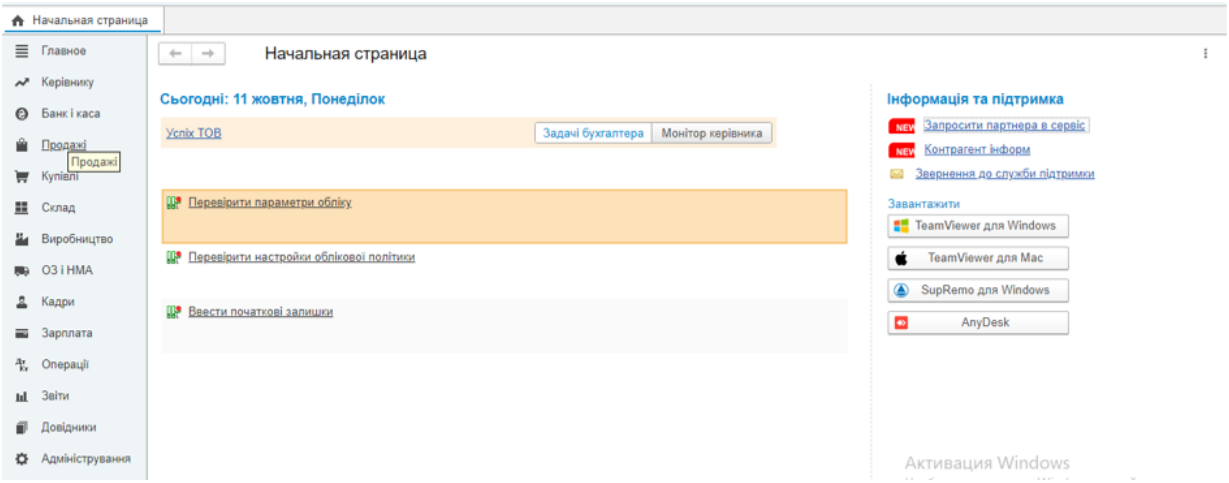

Рис.2.2. Головне меню. Вибір розділу «Продажі»

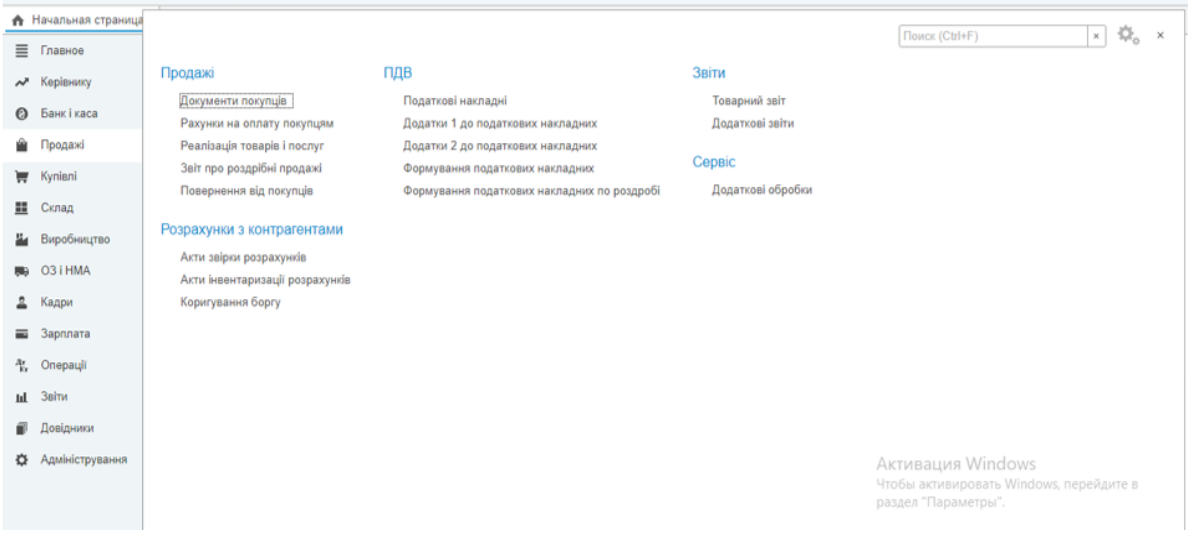

Рис.2.3. Меню розділу «Продажі»

Розділ передбачає можливість формувати всі операції з продажу, включаючи всі види торгівлі. У програмі формується рахунок на оплату та накладні. Окрім того, автоматизована операція повернення товару від покупця та облік повернутої тари. Якщо передбачений роздрібний продаж, то підтримується технології роботи з такими точками.

Документ «Рахунок на оплату покупцям» не передбачає жодних рухів та бухгалтерських проведень. Він забезпечує як документ, підставу для формування документів щодо оплати та відвантаження і друкованої форми «Рахунку для оплати» (рис. 2.4).

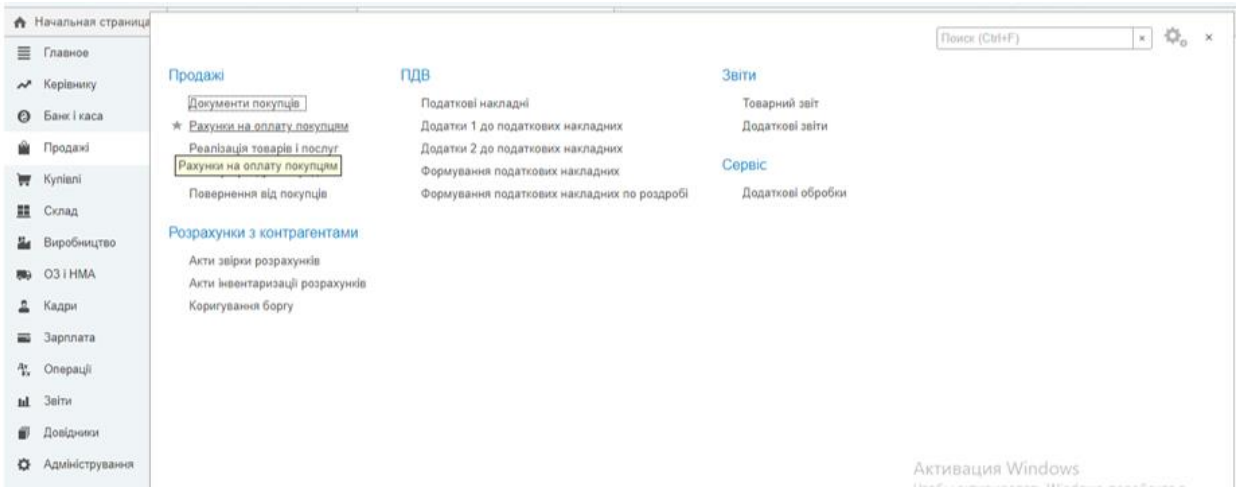

Рис.2.4. Вибір списку рахунків в розділі «Продажі»

Надалі створюємо документ із заповненням всіх параметрів (рис.2.5).

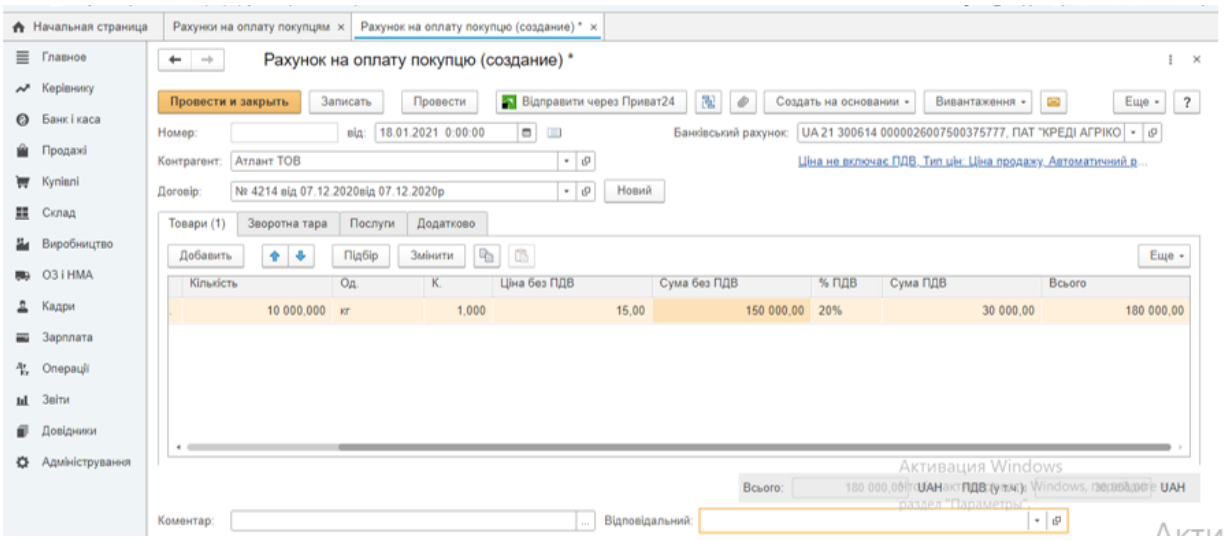

Рис.2.5. Створення рахунку на оплату покупцю

Роздруковуємо документ (рис.2.6).

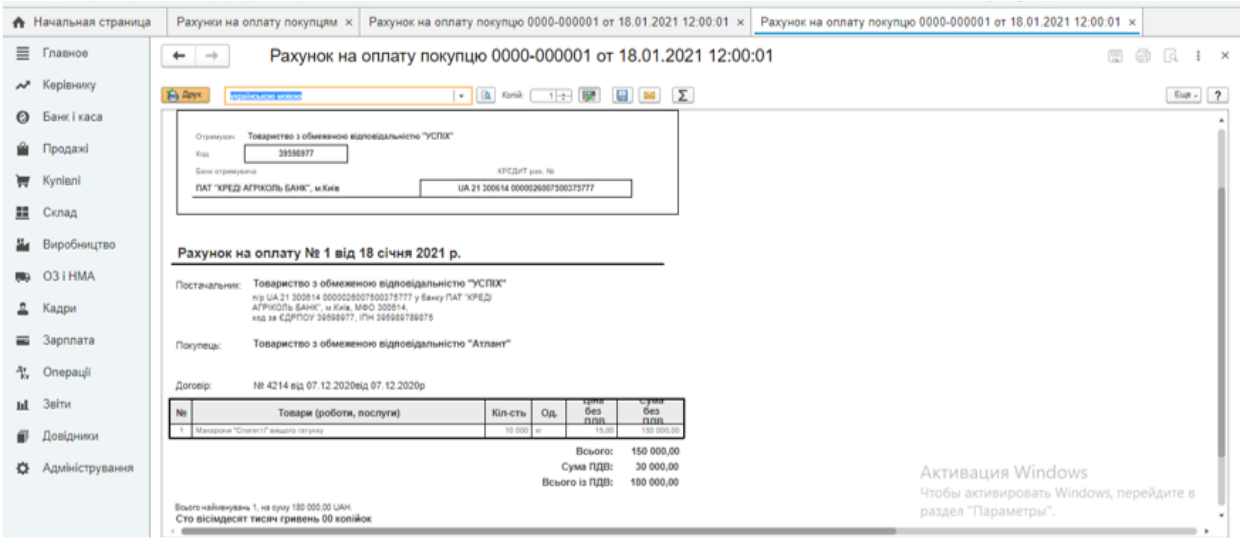

Рис.2.6. Друкований формат документа «Рахунок на оплату покупцю»

Надсилаємо рахунок покупцеві. На підставі виписки банку перевіряємо, чи надійшла оплата повністю. Зазначенні документи пов’язуємо у програмі (рис.2.7 – 2.8).

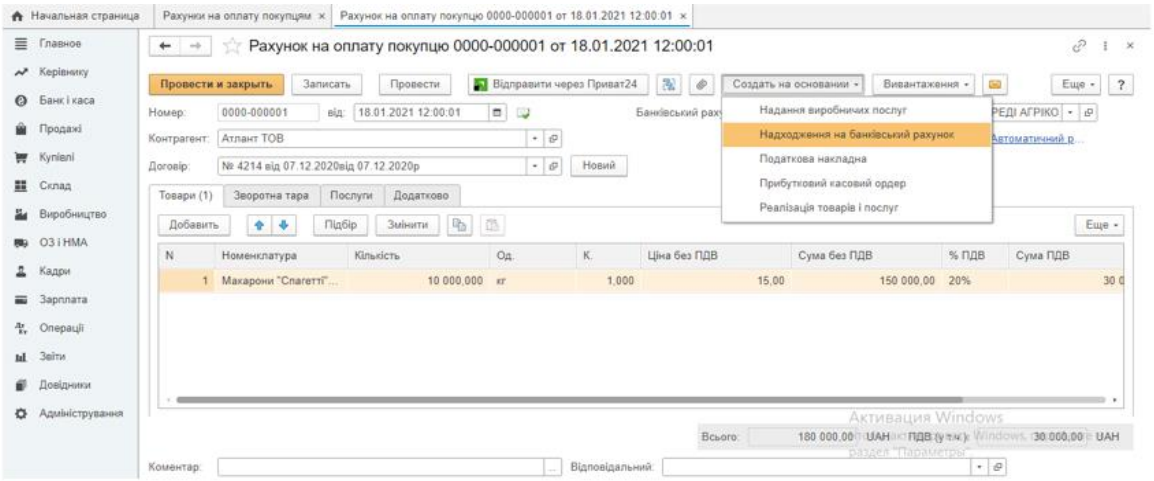

Рис.2.7. Створення документа про надходження на банківський рахунок

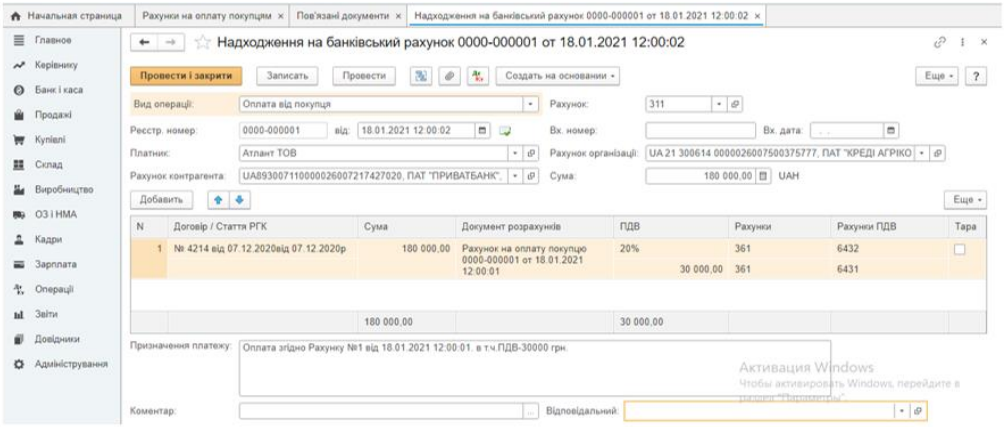

Рис.2.8. Заповнення документа про надходження на банківський рахунок

Перевіряємо проведення щодо першої події та формуємо податкову накладну і реєструємо її в ЄРПН (рис.2.9).

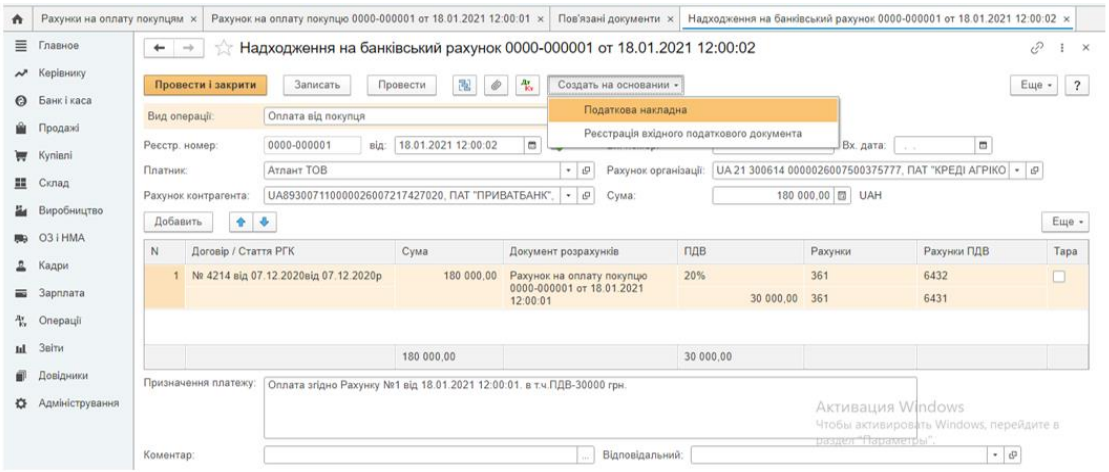

Рис.2.9. Створення Податкової накладної

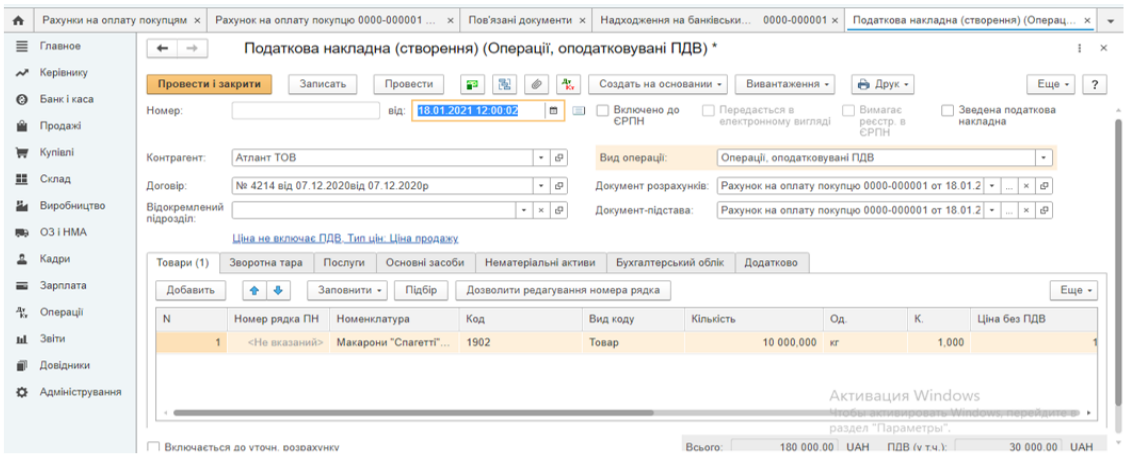

Рис.2.10. Створення податкової накладної

Проводимо операцію та закриваємо (рис.2.11 – 2.12).

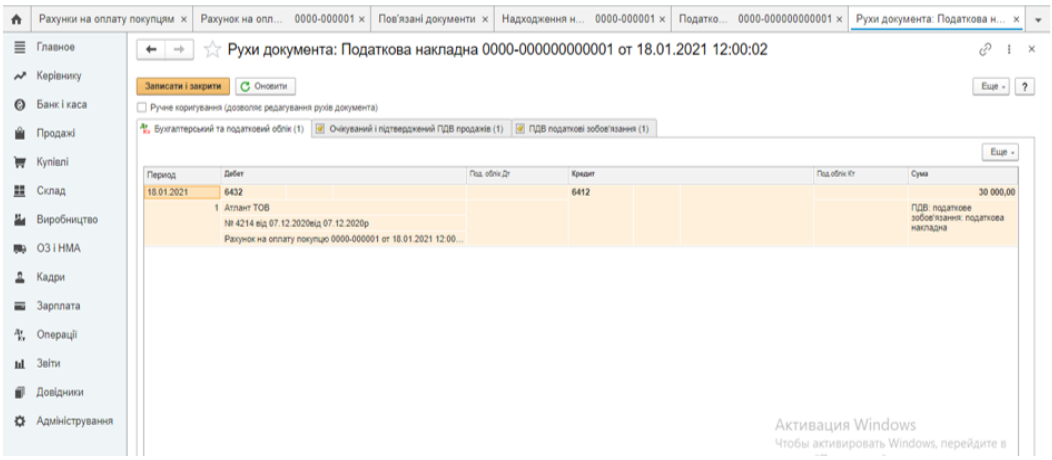

Рис.2.11. Рухи документа: Податкова накладна

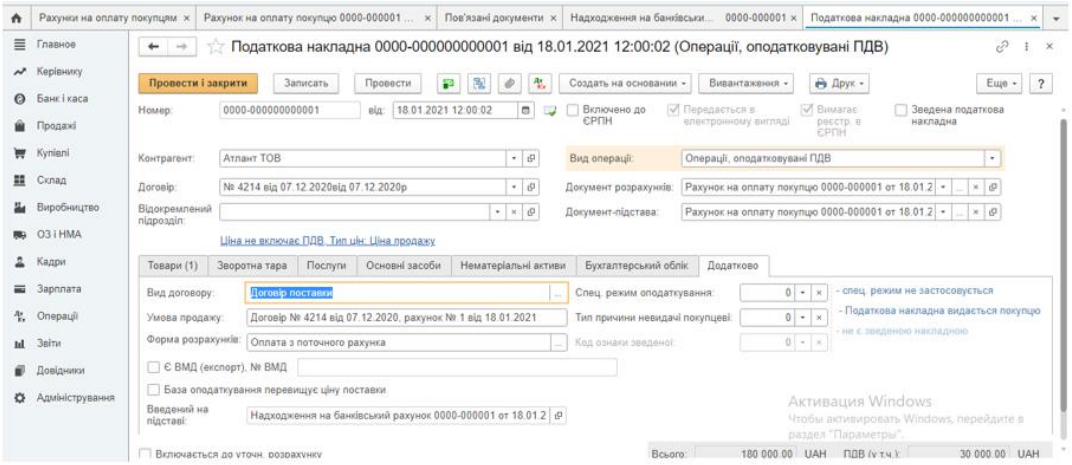

Рис.2.12. Додаткова закладка Податкова накладна

Наступна дія, формуємо накладну на відвантаження продукції (рис.2.13 – 2.14).

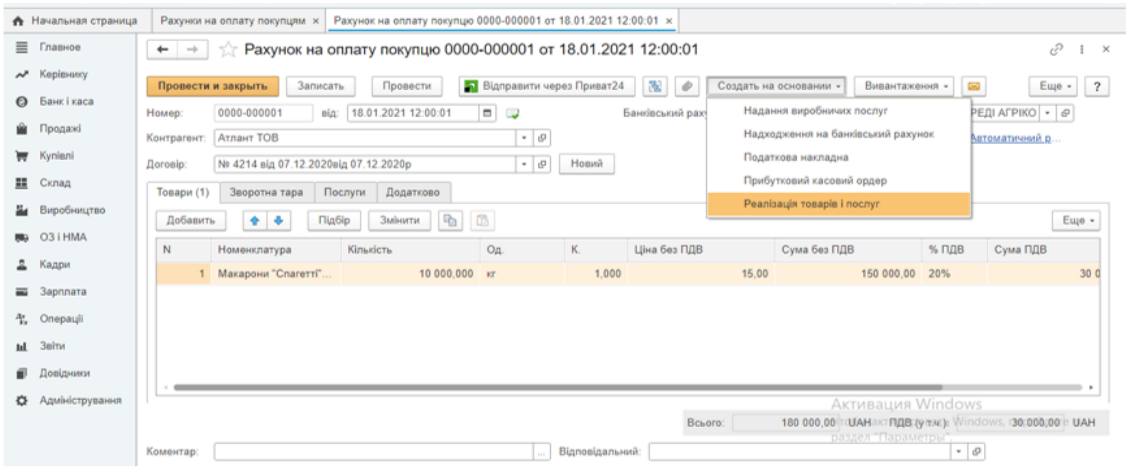

Рис.2.13. Формування Видаткової накладної покупцю

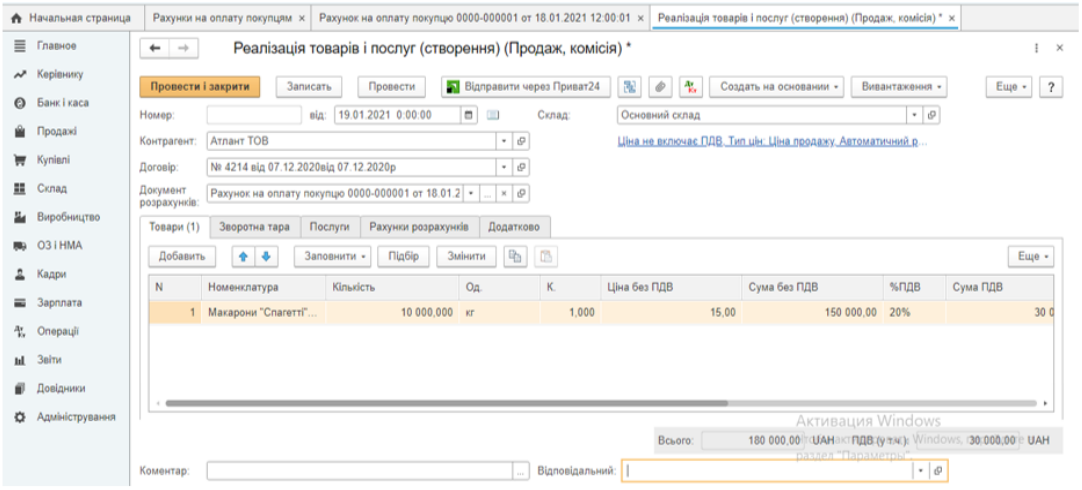

Рис.2.14. Заповнення видаткової накладної

Зробити записи, бухгалтерські проведення та перевірити їх (рис.2.15).

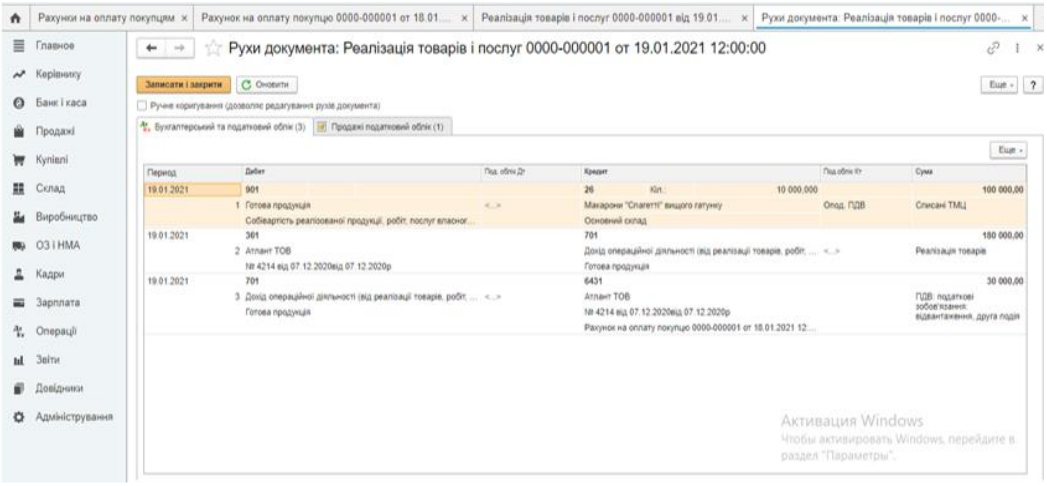

Рис.2.15. Видаткова накладна покупцю: рух документа

Аналіз списку надає інформацію, що правильно відслідкована «перша подія» за угодою і вчасно сформована та зареєстрована Податкова накладна. Для реєстрації факту надання послуг іншим підприємствам у документі «Реалізація товарів і послуг» передбачена закладка «Послуги».

Послуги записані у той же Довідник «Номенклатура», так само як і інші товарно-матеріальні цінності, тобто для їх обліку використовується той же алгоритм. Відмінність формування картки для будь-якої конкретної послуги, полягає у тому, що встановлюється позначка у діалоговому вікні «Послуга» [11].

Висновки до 2 розділу

Формування підходів щодо обліку дебіторської заборгованості і відображення її у фінансовій звітності виступає важливим елементом облікової політики, що суттєво впливає на величину показників фінансового стану та результати діяльності підприємства. Імплементація наведених компонент щодо дебіторської заборгованості у положення про облікову політику досліджуваного підприємства, сприятиме удосконаленню побудови облікового процесу, формуванню звітних показників для задоволення інформаційних потреб різних категорій користувачів відповідної інформації, зростанню ефективності прийняття управлінських рішень.

Облік розрахунків з покупцями та замовниками ведуть на активному рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками». Аналітичний облік розрахунків з покупцями та замовниками ведуть за кожним покупцем та замовником, за кожним пред'явленим до сплати рахунком. Основні первинні документи, які підтверджують операції за такими розрахунками – накладні, товарно-транспортні накладні, рахунки – фактури та платіжні документи. Для чіткої організації обліку розрахунків з покупцями та замовниками, створюють графік документообігу.

При розрахунках з покупцями та замовниками може виникати дебіторська заборгованість. Щоб уникнути ризиків несплати такого виду заборгованості, на підприємстві створюють резерв сумнівних боргів, який визначається на основі аналізу дебіторів.

Автоматизація облікових процесів щодо розрахунків з покупцями та замовниками на підприємстві може здійснюватися за допомогою BAS Бухгалтерія КОРП, яка є комплексним продуктом, що автоматизує основні функції бухгалтерії. Основний спектр автоматизації спрямований на формування та перевірку первинних документів, ведення бухгалтерського та податкового обліку, ведення кадрового обліку і нарахування заробітної плати, підготовку та здачу регламентованої звітності, розрахунки з бюджетом.

РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ І КОНТРОЛЮ РОЗРАХНКІВ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ

3.1. Аналіз розрахунків з покупцями та замовниками

При здійсненні аналізу розрахунків з покупцями та замовниками за продукцію на ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ» необхідно використати дані бухгалтерського обліку, фінансової звітності та іншої інформації, яка містить аналітичні дані щодо таких розрахунків та забезпечує визначення внутрішніх резервів підприємства для досягнення поставлених цілей.

При розрахунках з покупцями та замовниками виникає дебіторська заборгованість, яка є нормальною ознакою фінансово-господарської діяльності підприємства. Кожен суб'єкт господарювання зацікавлений у оптимізації її обсягу, оскільки її скорочення є резервом зниження потреби у обігових коштах та прискорення швидкості їх обігу.

Методика аналізу дебіторської заборгованості передбачає запровадження послідовних етапів, які пов'язані між собою (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Основні етапи комплексного аналізу дебіторської заборгованості на ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ»*

Етап	Характеристика етапу
Перший етап	Визначити об'єкт аналізу, мету та основні завдання аналізу дебіторської заборгованості
Другий етап	Збір та опрацювання даних для проведення аналізу дебіторської заборгованості
Третій етап	Аналіз дебіторської заборгованості: - аналіз динаміки, складу та структури дебіторської заборгованості; - аналіз якісного стану дебіторської заборгованості; - аналіз простроченої та безнадійної дебіторської заборгованості
Четвертий етап	Оцінка результатів дебіторської заборгованості та формування аналітичних висновків
П'ятий етап	Прийняття управлінських рішень щодо сприяння ефективності господарської діяльності та зменшення ризику неповернення боргів

*складено автором за джерелом [14]

Перший етап аналізу розрахунків з дебіторами за продукцію передбачає визначення мети та основних завдань.

Метою аналізу дебіторської заборгованості є визначення повноти, своєчасності та правильності здійснення підприємством операцій з дебіторами, якість дебіторської заборгованості за узагальнюючими і частковими показниками, виявлення чинників, а також установлення причин їх зміни.

Основні завдання аналізу дебіторської заборгованості:

- оцінювання величини, структури та динаміки поточної дебіторської заборгованості за її видами;
- дослідження структури поточної дебіторської заборгованості за часом виникнення;
- дослідження наявності існуючої сумнівної заборгованості.

Аналіз розрахунків з дебіторами ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ» розпочнемо з вивчення динаміки та структури показників доходу.

Для визначення динаміки доходу від реалізації продукції покупцям у 2019-2021 рр., використаємо дані ф. № 2 «Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід») (дод. А2, А6) (табл.3.2).

Таблиця 3.2

Динаміка чистого доходу від реалізації продукції покупцям

ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ» за 2019-2021 роки*

Показник	2019	2020	2021	Відхилення			
				Абсолютне, тис. грн.		Відносне, %	
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис грн	245277	313429	408598	+68152	+95169	+27,8	+30,36

розраховано автором за даними ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ»

Дані табл. 3.2 свідчать про зростання чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг): у 2020 році порівняно з 2019 роком на 68152

тис. грн, або 27,8 %; а в 2021 році порівняно з 2020 роком, на 95169 тис. грн., або 30,36%, а в .

Динаміка чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) проілюстрована на діаграмі (рис. 3.1).

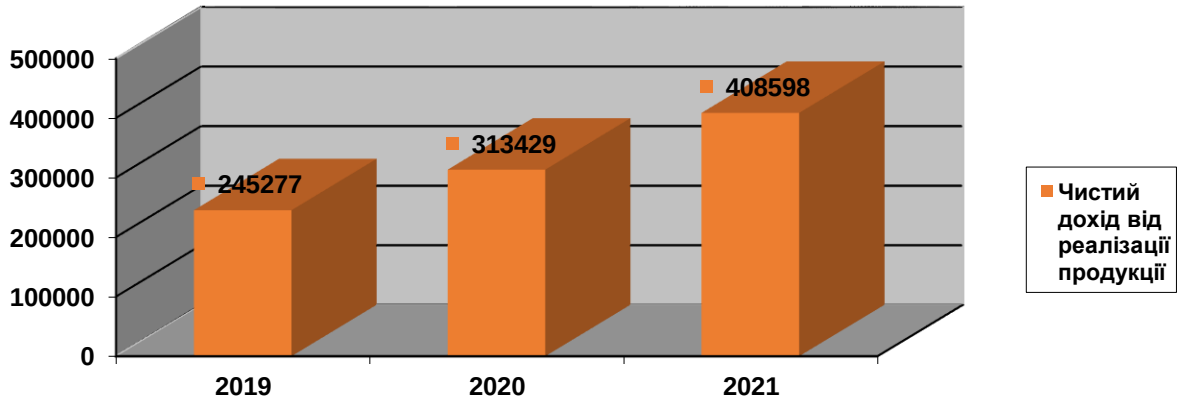

Рис. 3.1. Динаміка чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ» за 2019-2021 роки

Далі проводимо аналіз динаміки дебіторської заборгованості, яка представлена у балансі ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ» за 2019-2021 роки (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Аналіз динаміки дебіторської заборгованості

ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ» за 2019-2021 роки*

Показники	2019 тис. грн.	2020 тис. грн.	2021 тис. грн.	Відхилення			
				Абсолютне, тис. грн.		Темп росту, %	
				2020 до 2019	2021 до 2020	2020 до 2019	2021 до 2020
Дебіторська заборгованість:							
- за продукцію, товари, роботи, послуги	13322	118522	74902	+105200	-43620	889,7	63,2
- за розрахунками за виданими авансами	9976	51764	12019	+41788	-39745	518,9	23,2

Продовж. табл. 3.3

1	2	3	4	5	6	7	8
- за розрахунками з бюджетом	10451	12963	3326	+2512	-9637	124,0	25,7
- інша поточна дебіторська заборгованість	24090	13378	14753	-10712	+1375	55,5	110,3
Разом	57839	196627	105000	+138788	-91627	3340,0	53,4

*розраховано автором за даними ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ»

За розрахованими показниками табл. 3.3, можна зробити висновки, що дебіторська заборгованість за різними видами, у т. ч. і за продукцію у 2020 році порівняно з 2019 роком збільшувалась, за винятком іншої поточної дебіторської заборгованості, яка зменшилась на 10712 тис. грн. За період 2020-2021 роки, тенденція абсолютно протилежна і спостерігаємо, що дебіторська заборгованість зменшувалась, у т. ч. і за продукцію, а щодо іншої поточної, то навпаки, збільшилась на 1375 тис. грн.

Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги – найбільший обсяг становила за досліджуваний період у 2020 році – 118522 тис. грн.

Структура дебіторської заборгованості ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ» за 2019-2021 роки, у т. ч. за продукцію, товари, роботи, послуги представлена у табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Аналіз структури дебіторської заборгованості

ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ» за 2019-2021 роки*

Показники	2019 тис. грн	Пит. вага, %	2020 тис. грн	Пит. вага, %	2021 тис. грн	Пит. вага, %	Відхилення питомої ваги, %	
							2020 до 2019	2021 до 2020
Дебіторська заборгованість:								
- за продукцію, товари, роботи, послуги	13322	23,0	118522	60,3	74902	71,3	+37,3	+11

Продовж. табл. 3.4

1	2	3	4	5	6	7	8	9
- за розрахункамиза виданими авансами	9976	17,3	51764	26,3	12019	11,5	+9	-14,8
- за розрахунками з бюджетом	10451	18,1	12963	6,6	3326	3,2	-11,5	-3,4
- інша поточна дебіторська заборгованість	24090	41,6	13378	6,8	14753	14,0	-34,8	+7,2
Разом	57839	100,0	196627	100,0	105000	100,0	-	-

*розраховано автором за даними ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ»

За розрахованими показниками у табл. 3.4 спостерігається динаміка збільшення розміру питомої ваги дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги у 2020 році порівняно з 2019 роком на 37,3%, а у 2021 році порівняно з 2020 роком на 11%. Отже, дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги – має найбільшу питому вагу у 2020-2021 роках серед інших видів дебіторської заборгованості.

Динаміка та характер кредитної політики підприємства залежить деякою мірою від термінів погашення дебіторської заборгованості. У табл. 3.5 представлено класифікацію дебіторської заборгованості ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ» за 2019-2021 роки за термінами її погашення.

Таблиця 3.5

Динаміка дебіторської заборгованості за продукцію
ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ» за 2019-2021 роки*

Строк погашення дебіторської заборгованості покупців, в днях	2019 рік тис.грн.	2020 рік тис.грн.	2021 рік тис.грн.	Відхилення, абсолютне	
				2020 р. до 2019 р., тис грн.	2021 р. до 2020 р., тис грн.
0-15	6690	84900	50400	+78210	-34500
16-30	3800	28900	14700	+25100	-14200
31-60	2842	4722	3400	+1880	-1322
61-90	-	-	6402	-	+6402
Прострочена	-	-	-	-	-
Разом	13322	118522	74902	+105200	-43620

*розраховано автором за даними ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ»

За показниками, розрахованими у табл. 3.5, визначаємо, що основним видом дебіторської заборгованості є заборгованість строком погашення до 15 днів. Спостерігається тенденція до зростання обсягів всіх видів дебіторської заборгованості і це спричиняє запитання, чому це відбувається, які фактори на це впливають.

Аналіз дебіторської заборгованості обов'язково повинен здійснюватися у порівнянні з кредиторською заборгованістю (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Порівняльний аналіз обсягів дебіторської та кредиторської заборгованості за продукцію ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ» за 2019-2021 роки*

Вид заборгованості	2019 (тис.грн)	2020 (тис.грн)	2021 (тис.грн)	Відхилення			
				тис. грн.		темп росту,%	
				2020 до 2019	2021 до 2020	2020 до 2019	2021 до 2020
1. Дебіторська заборгованість за продукцію	13322	118522	74902	+105200	-43620	889,7	63,2
2. Кредиторська заборгованість за продукцію	5178	36398	131161	+31220	+94763	702,9	360,4
3. Перевищення дебіторської заборгованості над кредиторською заборгованістю	+8144	+82124	-56259	-	-	-	-

*розраховано автором за даними ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ»

Дані табл. 3.6 показують, що упродовж 2019 та 2020 років, дебіторська заборгованість за продукцію перевищувала кредиторську заборгованість. А в 2021 році – навпаки, кредиторська заборгованість на 56259 тис. грн. перевищила дебіторську заборгованість.

Контрольні заходи, які визначають співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості можна провести за допомогою формули:

Коефіцієнт співвідношення = Кредиторська заборгованість /дебіторську заборгованість (3.1)

Оптимальне значення цього показника у межах від 1,5 до 2. Стан підприємства вважають стабільним, якщо кредиторська заборгованість перевищує дебіторську не більше ніж у два рази, і не менше, ніж у півтора рази.

2019 рік = (5178:13322) = 0,39

2020 рік = (36398:118522) = 0,31

2021 рік = (131161:74902) = 1,75

На ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ» дебіторська заборгованість перевищувала кредиторську заборгованість у 2019 р. та 2020 р. У 2021 році кредиторська заборгованість перевищила дебіторську у 1,75 рази, що показує дотримання оптимального значення.

Можна зробити висновок, що дебіторська заборгованість ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ» впродовж двох років значно перевищувала кредиторську. Перевищення дебіторської заборгованості над кредиторською може загрожувати фінансовій стійкості підприємства і відповідно показує потребу у залученні додаткових джерел фінансування.

При проведенні аналізу дебіторської заборгованості за продукцію потрібно визначити її оборотність. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості визначають: співвідношення Чистого доходу від реалізації продукції до середньорічного розміру дебіторської заборгованості. При цьому показує швидкість її обороту за період, що підлягає аналізу:

Коефіцієнт оборотності ДЗ = Чистий дохід / Середній розмір ДЗ (3.2)

На ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ» розраховані коефіцієнти становлять:

Коефіцієнт об. ДЗ (2019) = 313429 : 13322 = 23,53

Коефіцієнт об. ДЗ (2020) = 408598 : 118522 = 3,45

Коефіцієнт об. ДЗ (2021) = 245277 : 74902 = 3,27

Отже, зробити однозначний висновок про вплив дебіторської заборгованості на фінансовий стан достатньо складно через відволікання фінансових ресурсів. З іншої сторони, вони збільшують товарне кредитування,

а це підвищує рівень збуту продукції і надає можливість покупцям сплатити за товар пізніше.

Формула розрахунку питомої ваги дебіторської заборгованості за продукцію (товари, роботи, послуги) у загальному обсязі поточних активів має вигляд:

Пит.вага деб. заборг. = Деб.З. : Об. ак. х 100% (3.3)

де: Пит.вага деб.заборг. – питома вага дебіторської заборгованості у загальному обсязі оборотних активів;

Деб. З. – дебіторська заборгованість;

Об. ак. – оборотні активи.

Пит.вага деб. заборг. (2019) = 13322 : 82359 х 100% = 16,2 %;

Пит.вага деб.заборг. (2020) = 118522 : 210141 х 100% = 56,4 %;

Пит.вага деб.заборг. (2021) = 74902 : 121993 х 100 = 61,4 %

Отже, питома вага дебіторської заборгованості за продукції (товари, роботи, послуги) у загальному обсязі оборотних активів ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ» у 2019 році склала 16,2%, у 2020 році – 56,4%, у 2021 році – 61,4%. Спостерігаємо тенденцію збільшення цього показника, що розглядається як негативна, оскільки більша частина оборотних коштів тимчасово відволікається з обороту підприємства.

Обчислимо коефіцієнт завантаження дебіторської заборгованості за продукцію (товари, роботи, послуги):

К завант. ДЗ = Деб. заборг. : Чист. дохід (3.4)

де: К завант. ДЗ – коефіцієнт завантаження дебіторської заборгованості;

Деб. заборг. – середня величина дебіторської заборгованості;

Чист. дохід – чистий дохід від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг

К завант ДЗ (2019) = 13322 : 245277 = 0,054;

К завант ДЗ (2020) = 118522 : 313429 = 0,38;

К завант ДЗ (2021) = 74902 : 408598= 0,18

Коефіцієнт завантаження дебіторської заборгованості за продукцію (товари, роботи, послуги) показує, скільки на 1 грн реалізованої продукції

припадає дебіторської заборгованості. Спостерігаємо нестабільну тенденцію, у 2019 році – 0,054; у 2020 році – 0,38; у 2021 році – 0,18.

Таким чином, проведений аналіз розрахунків на підставі визначених коефіцієнтів надає можливість визначити стан дебіторської заборгованості та спрогнозувати напрями управління дебіторською заборгованістю за продукцію (товари, роботи, послуги).

Однією з основних проблем управління дебіторською заборгованістю за продукцію (товари, роботи, послуги) є недоотримання коштів по ній. З метою усунення такої проблеми, пропонується запровадити перелік заходів, які представлено на рис. 3.2.

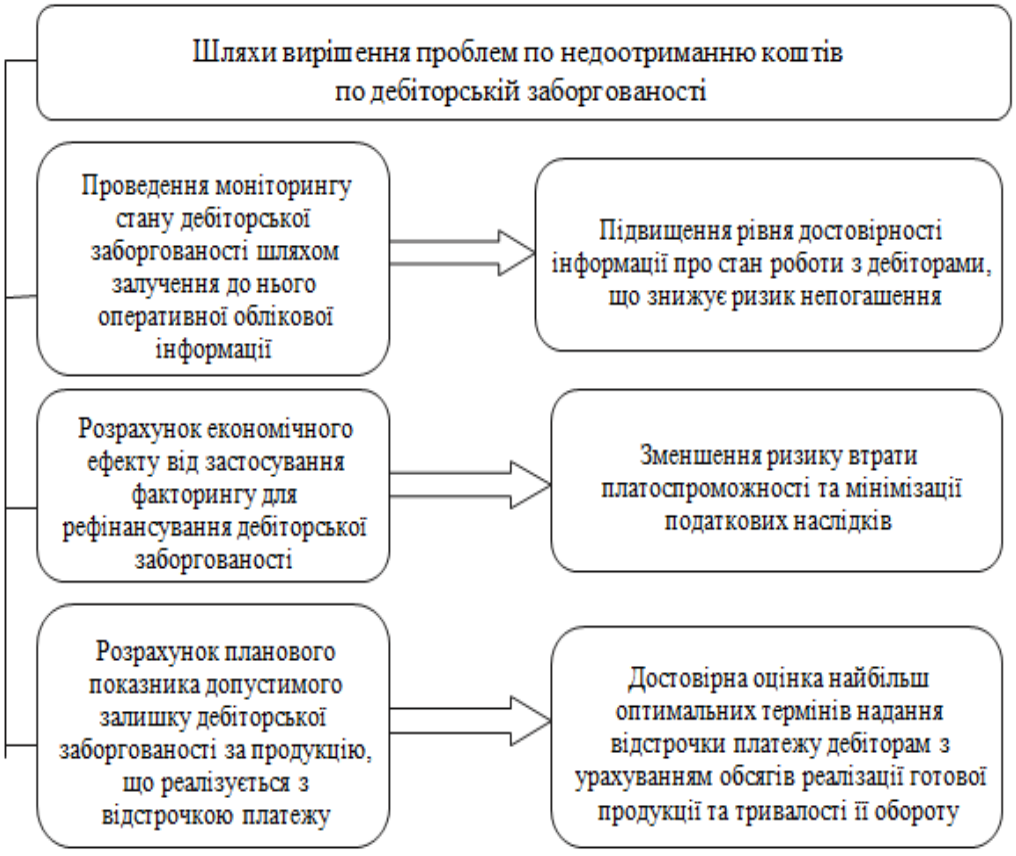

Рис. 3.2. Заходи щодо недопущення недоотримання коштів за дебіторською заборгованістю на ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ»

«З метою ефективного управління станом дебіторської заборгованості необхідно здійснювати такі заходи:

- проводити контроль стану розрахунків з клієнтами за простроченою дебіторською заборгованістю за продукцію, товари, роботи, послуги;
- розширювати кількість клієнтів з метою зниження ризику неплатежів;
- контролювати співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованостей» [7].

Стабілізувати стан дебіторської заборгованості за продукцію (товари, роботи, послуги) можна за допомогою введення посади аналітика, який досліджуватиме питання недоотримання коштів, здійснюючи моніторинг дебіторської заборгованості використовуючи оперативну інформацію. Зазначені дії та заходи значно зменшать ризик недоотримання коштів і сприятимуть розрахунку відстрочення платежів за реалізовану продукцію (товари, роботи, послуги) на максимально можливий термін, який би не впливав на своєчасне надходження коштів на підприємство.

3.2. Шляхи удосконалення контролю розрахунків з покупцями та замовниками

У процесі господарської діяльності суб’єкти господарювання реалізують продукцію та надають послуги, чи виконують роботи. На цій стадії виникають розрахункові відносини з покупцями та замовниками. Від правильної організації розрахунків з покупцями та замовниками у значній мірі залежить організація матеріального забезпечення та постачання відповідно до договірних зобов’язань та комерційних угод. Контроль за розрахунками з покупцями та замовниками дозволяє ефективно та швидко визначити недоліки у системі обліку та реалізації дебіторської заборгованості.

Внутрішній контроль є одним з основних інструментів підвищення ефективності управління підприємствами різних організаційно-правових форм, а особливо акціонерних товариств. Серед головних елементів

управління саме контроль надає реальну оцінку результатів діяльності підприємства.

«Потреба у внутрішньому контролі зумовлена також тим, що верхня ланка управління підприємством не займається безпосередньо контролем повсякденної діяльності виробничих структурних та функціональних підрозділів підприємства, в зв`язку з чим вона відчуває потребу у інформації, що формується на більш низькому рівні управління» [3].

До основних завдань контролю розрахунків з покупцями та замовниками відносять перевірку:

- достовірності заборгованості покупців та замовників і правильність її списання, якщо минув термін позовної давності;

- наявності укладених договорів з покупцями та замовниками;

- правильності оформлення первинних документів;

- правильності використання регістрів бухгалтерського обліку та повноти відображення в них розрахунків з покупцями і замовниками;

- дотримання правильності використання регістрів бухгалтерського обліку та повноти відображення в них розрахунків з покупцями та замовниками.

До етапів формування та проведення внутрішнього контролю дебіторської заборгованості відносять:

1. Встановлення нормативних показників.
2. Вимірювання фактичних результатів.
3. Порівняння результатів з нормативними показниками.
4. Аналіз розбіжностей та здійснення за необхідності коригуючих заходів.

Здійснюючи оцінку інформації за покупцями та замовниками на ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ», необхідно впевнитися, що вся відвантажена продукція була віднесена до реалізованої.

Перевірка стану розрахунків повинна починатися з аналізу матеріалів інвентаризації розрахунків. При перевірці фактичної наявності дебіторської заборгованості потрібно впевнитися що вона реально існує. Перевірити

договори підприємства, впевнитися у тому, що продукція, що ще не передана покупцям до початку перевірки, не була включена у реалізацію та до складу дебіторів.

Основними способами контролю є фактичний та документальний контроль. До фактичного контролю відносять інвентаризацію. Під час проведення якої інвентаризаційна комісія складає акт за результатами перевірки.

Під час перевірки розрахунків з покупцями та замовниками поряд з інвентаризацією перевіряють договірну дисципліну щодо реалізації готової продукції. Для цього перевірка здійснюється у взаємозв'язку з договірною та комерційною документацією. При цьому, в першу чергу, бухгалтер перевіряє дотримання умов реалізації продукції обумовленого асортименту, ритмічності обсягу постачання, правильність оформлення товарно-транспортних документів та обгрунтованість форми розрахунків.

Об'єктом контролю розрахунків з покупцями та замовниками є первинні і зведені документи обліку та фінансова звітність, а також інші документи, які безпосередньо пов'язані з розрахунками з покупцями.

«Основні напрями контролю спрямовані на заходи, щоб:

- перевірити точність даних обліку операцій з покупцями та замовниками;
- перевірити наявність, точність оформлення та дотримання умов договорів чи інших документів, які визначають права і обов'язки сторін;
- перевірити дотримання чинного законодавства, правомірності доцільності та обґрунтованості рішень належних посадових осіб під час здійснення розрахункових операцій з покупцями та замовниками;
- перевірити реальність та законність відображення за дебетом рахунку 36, вартість продажу реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг);
- перевірити повноту та своєчасність розрахунків покупців за отриману продукцію (товари, роботи, послуги)» [2].

Методика контролю розрахунків з покупцями та замовниками передбачає відповідні етапи, процедури контролю та регістри, які підлягають перевірці (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Методика контролю розрахунків з покупцями та змовниками на ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ»*

№ з/п	Етапи перевірки	Первинні документи, регістри обліку, форми звітності	Процедури контролю
1.	Перевірка правильності обліку. Загальне ознайомлення з розрахунками з покупцями	Рахунки-фактури; платіжні інструкції; договори, журнал 3; відомість 3.1; Головна книга; баланс (Звіт про фінансовий стан) (ф. №1)	Ознайомлення з основними напрямками розрахунків на підприємстві (безготівкові, готівкові, бартерний обмін, застосування векселів тощо)
2.	Визначення реальності відображеної в балансі дебіторської заборгованості	Рахунки-фактури; платіжні інструкції; договори, журнал 3; відомість 3.1; Головна книга; баланс (Звіт про фінансовий стан) (ф. №1)	Перевірка реальності дебіторської заборгованості, відображеної у балансі (звіті про фінансовий стан) (ф. № 1) шляхом проведення експертизи відвантажувальних документів, актів звірки тощо.
3.	Перевірка обліку розрахунків	Журнал 3; відомість 3.1; Головна книга; баланс (звіт про фінансовий стан) (ф. № 1)	Визначення правильності ведення обліку розрахунків залежно від операцій (безготівкові, готівкові, бартерний обмін, застосування векселів тощо) відповідно до чинного законодавства.
	Перевірка наявності та списання дебіторської заборгованості, щодо якої минув термін позовної давності		
4.	Визначення простроченої дебіторської заборгованості та порядок її списання	Рахунки-фактури; платіжні інструкції; договори, журнал 3; відомість 3.1; Головна книга; баланс (Звіт про фінансовий стан) (ф. №1)	Перевірка наявності дебіторської заборгованості, щодо якої минув термін позовної давності; порядку її списання та обліку.
5.	Перевірка обгрунтованості та правильності списання іншої заборгованості	Накладні; рахунки-фактури; платіжні інструкції; договори, журнал 3; відомість 3.1; Головна книга; баланс (звіт про фінансовий стан) (ф. № 1)	Ознайомлення з порядком списання дебіторської заборгованості, визначення причин та обгрунтованості відповідно до чинного законодавства.
6.	Підтвердження достовірності заборгованості, відображеної у балансі підприємства	Рахунки-фактури; платіжні інструкції; договори, журнал 3; відомість 3.1; Головна книга; баланс (Звіт про фінансовий стан) (ф. №1)	Зіставлення даних первинних документів з регістрами аналітичного та синтетичного обліку, визначення достовірності відображеної в балансі підприємства дебіторської заборгованості.

*згруповано автором за джерелами [12; 13]

Під час перевірки, особливо ретельно потрібно розглядати реальність та достовірність кожної суми виникнення розрахунків та підтвердження їх документальної обгрунтованості. Для цього потрібно перевірити, у якому стані знаходиться аналітичний облік цих розрахунків та відповідність його

даним первинних документів, а саме накладним. Це пояснюється тим, що організація розрахунків з покупцями та замовниками багато у чому залежить від стану їх обліку та документального забезпечення. Несвоєчасне виявлення помилок у розрахункових документах в окремих випадках призводить до виникнення спірної заборгованості, порушення термінів пред'явлення за нею претензій.

У ситуаціях, коли за окремими покупцями виявлено стійку заборгованість, то її обгрунтованість визначають за даними первинних документів, що відображають її виникнення, актами взаємної перевірки, встановлюють причини, які перешкоджають своєчасному проведенню розрахунків підприємства з покупцями та замовниками.

Перевіряється дотримання строків позовної давності заборгованості. Необхідно з'ясувати причини виникнення боргів, проконтролювати їх списання. Відносно сумнівних боргів, то для них створюють резерв.

Згідно НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», величина резерву сумнівних боргів визначається виходячи з платоспроможності окремих дебіторів або на класифікації дебіторської заборгованості. Така класифікація передбачає групування дебіторської заборгованості за термінами її непогашення із встановленням коефіцієнта сумнівності для кожної групи, який зростає із збільшенням термінів протермінування дебіторської заборгованості [4].

Обов'язково перевіряється правильність кореспонденції рахунків щодо розрахунків з покупцями та замовниками. Це дозволяє виявляти не тільки помилки у відображення розрахункових операцій в обліку, але й виявляти факти навмисних перекручень облікових даних з метою приховування зловживань.

На сучасному етапі функціонування підприємств, існує велика кількість методів контролю щодо розрахунків з покупцями та замовниками. Суб'єкти господарювання вводять гнучку систему знижок для дебіторів, практикується

спонтанне фінансування, тобто надання знижок у відповідь на скорочення термінів розрахунків.

Все більше користуються послугами аутсорсингу, коли підприємство передає іншій організації повноваження для роботи з заборгованістю. Такими організаціями є факторингові компанії та банки, кредитні бюро, що займаються збором та аналізом інформації про контрагентів, юридичні фірми, які допомагають у правовому оформленні договорів, встановленні штрафних санкцій у разі невиплати та колекторські фірми, що займаються безпосередньо стягненням боргів з попередженням передачі справи до законодавчих органів.

Застосовуючи ці методи, необхідно використовувати сучасні інструменти. Доцільно застосовувати методи системного аналізу, зокрема методу аналізу ієрархії. Підприємство обирає коло потенційних дебіторів, аналізує їх фінансові показники, визначає узагальнюючий показник для кожного підприємства. За результатами проводить ранжування і надалі приймає рішення щодо подальшої співпраці з обраними контрагентами [2].

Аналіз стану системи контролю на ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ» показав ряд недоліків її функціонування, що пов’язано, в першу чергу, з нестачею проведення чіткої класифікації та поділу заборгованості відповідно до термінів прострочення в їх загальній структурі. Також спостерігається недостатня швидкість отримання актуальної інформації про наявний стан заборгованості дебіторів, що формує інформаційну основу для затвердження управлінських рішень. Відсутність на підприємстві окремого структурного підрозділу, який би виконував заходи внутрішньогосподарського контролю та документального формування результатів аналізу і відповідній внутрішній документації.

Для усунення зазначених недоліків, необхідно провести ряд заходів модернізації системи, які забезпечать зростання рівня контрольованості за дебіторською заборгованістю, зокрема, шляхом періодичного здійснення перегляду граничних сум реалізації продукції, залежно від стану та своєчасності провадження покупцями зазначених договором своїх умов

придбання та термінів здійснення проплат. Зменшення рівня дебіторської заборгованості можна досягти, використовуючи авансові умови оплати.

Висновки до 3 розділу

Проведений аналіз розрахунків з покупцями та замовниками і виникнення дебіторської заборгованості в результаті таких розрахунків, показав, що дебіторська заборгованість на ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ» має нестабільну тенденцію, оскільки протягом досліджуваного періоду зростала, а потім зменшувалася. Проте, розрахунок питомої ваги дебіторської заборгованості за продукцію у загальному обсязі оборотних активів має тенденцію до зростання, що є негативним фактом, оскільки відволікаються кошти з обороту підприємства.

Порівняльний аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості довів, що тенденція також нестабільна. Один рік рівень дебіторської заборгованості вищий за кредиторську, а на наступний - навпаки, що також свідчить про недостатній рівень управління дебіторською заборгованістю за продукцію (товари, роботи, послуги) на досліджуваному підприємстві.

Контроль розрахунків з покупцями та замовниками найбільш дієвий у формі внутрішньогосподарського. Внутрішньогосподарський контроль передбачає систему контрольних заходів, які забезпечують перевірку стану розрахунків з дебіторами за продукцію (товари, роботи, послуги) на підприємстві та убезпечують від ризиків виникнення сумнівної, безнадійної та простроченої дебіторської заборгованості.

Запропоновано систему заходів, які покращать стан контролю на підприємстві, зокрема, переведення розрахунків за реалізовану продукцію в площину авансових платежів, які нівелюють сам факт виникнення дебіторської заборгованості за продукцію (товари, роботи, послуги).

ВИСНОВКИ

Проведені дослідження у кваліфікаційній роботі надають можливість сформувати висновки, які охоплюють питання обліку, контролю та аналізу розрахунків з покупцями та замовниками.

Дослідження проводилося за матеріалами ПрАТ «Кропивицький ОЕЗ», підприємства, основною діяльністю якого є виробництво олії та тваринних жирів.

За результатами проведеного аналіз основних економічних показників діяльності підприємства, можна зробити висновки, що воно є прибутковим. За досліджуваний період 2020-2021 рр., чистий фінансовий результат у вигляді прибутку, зріс на 1268 тис. грн. Нерозподілений прибуток також збільшився на 37520 тис. грн. Показник, який визначає дебіторську заборгованість за продукцію (товари, роботи, послуги) знизилась на 43620 тис. грн.

У системі розрахунків з покупцями та замовниками виникає дебіторська заборгованість за продукцію (товари, роботи, послуги).

Дебіторська заборгованість характеризується, в першу чергу, термінами погашення, оскільки чим довший термін вона не погашена, переходить в розряд сумнівної, а потім і безнадійної та простроченої.

Саме тому питання класифікації дебіторської заборгованості є важливим та сприяє більшій її деталізації і відповідно покращують процес управління нею. Правильна класифікація дебіторської заборгованості та розрахунків з дебіторами надає можливість раціонально підійти до організації аналітичного обліку. Практичне застосування такого групування дебіторської заборгованості знижує ризики виникнення проблем, які характерні для поділу цілісного об’єкта на складові частини.

Основні підходи щодо обліку розрахунків з покупцями та замовниками, дебіторської заборгованості і відображення її у фінансовій звітності виступають важливим елементом облікової політики, що суттєво впливає на величину показників фінансового стану та результати діяльності

підприємства. Впровадження наведених у кваліфікаційній роботі компонент щодо дебіторської заборгованості у положення про облікову політику ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ», сприятиме удосконаленню побудови облікового процесу, формуванню звітних показників для задоволення інформаційних потреб різних категорій користувачів відповідної інформації, зростанню ефективності прийняття управлінських рішень.

Методика обліку розрахунків з покупцями та замовниками на досліджуваному підприємстві передбачає застосування рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками». Аналітичний облік розрахунків з покупцями та замовниками ведеться в розрізі кожного покупця та замовника, за кожним пред'явленим до сплати рахунком.

Основні первинні документи, які підтверджують операції за такими розрахунками на ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ», формують - накладні, товарно-транспортні накладні, рахунки – фактури та платіжні документи. Для чіткої організації обліку розрахунків з покупцями та замовниками сформований графік документообігу.

При розрахунках з покупцями та замовниками виникає дебіторська заборгованість. Щоб уникнути ризиків несплати такого виду заборгованості, на ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ» створюють резерв сумнівних боргів, який визначається на основі аналізу дебіторів.

Автоматизація облікових процесів щодо розрахунків з покупцями та замовниками на підприємстві може здійснюватися за допомогою BAS Бухгалтерія КОРП. Це комплексний продукт, що автоматизує основні функції бухгалтерії. Основний спектр автоматизації спрямований на формування та перевірку первинних документів, ведення бухгалтерського та податкового обліку, ведення кадрового обліку і нарахування заробітної плати, підготовку та здачу регламентованої звітності, розрахунки з бюджетом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Булкот Г. В., Хукаленко М. В. Особливості обліку та контролю дебіторської заборгованості на підприємствах, установах, організаціях України. Економіка. Фінанси. Право. № 1. 2020. С. 6-9. URL: https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/108c5eed-8f18-4722-acee-76a4f971f5bd/content

2. Волковицька О. М., Болтач С. Ю. Механізм та інструменти контролю розрахунків з покупцями і замовниками в сучасних умовах господарювання. Інвестиції: практика та досвід. Економічна наука. 2015. № 1. С. 34-38. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/1_2015/10.pdf

3. Волковицька О. М., Болтач С. Ю. Формування системи внутрішнього контролю розрахунків з покупцями та замовниками. Ефективна економіка. Вип. 12. 2014. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3613

4. Дебіторська заборгованість: НП(С)БО 10, затв. наказом Міністерства фінансів України від 08.10.1999 р. № 237. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99#Text (дата звернення: 23.04.2023 р.)

5. Дохід: НП(С)БО 15, затв. наказом Міністерства фінансів України від 29.11.1999 р. № 290. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99#Text (дата звернення: 23.04.2023 р.)

6. Жарнікова В. В. Облік розрахунків з покупцями: систематизація поглядів та перспективи досліджень. Європейський науковий журнал «Економічних та Фінансових інновацій». №2. 2018. С. 48-63. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/43-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-105-1-10-20190620.pdf

7. Жидєєва Л. І., Колісник О. П. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством (організацією, установою): навчальний посібник. Ірпінь: Університет ДФС України. 2020. 178 с.

8. Загальні вимоги до фінансової звітності: НП(С)БО 1, затв. наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text (дата звернення: 29.04.2023 р.)

9. Інструкція про безготівкові розрахунки в національній валюті користувачів платіжних послуг: Постанова Правління НБУ від 29.07.2022 р. № 163. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0163500-22#Text

10. Костінюк О. В., Павлюк К. П. Класифікація дебіторської заборгованості. Агросвіт. № 10. 2014. С. 73-76. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/10_2014/16.pdf

11. Краєвський В. М., Колісник О. П., Роздимаха І. М., Новікова О. П. Автоматизація обліково-аналітичних процесів (на прикладі програми BAS CORP 2.1): практичний посібник. Ірпінь. ДПУ. 2022. 194 с.

12. Краєвський В. М., Колісник О. П., Гуріна Н. В. та ін. Бухгалтерський облік: навчальний посібник. Ірпінь: Університет ДФС України. 2021. 388 с.

13. Краєвський, В. М., Згоннік М. Ю., Колісник О. П., Костенко О. М., Лисюк А. В. Загальна теорія бухгалтерського обліку: навчальний посібник. К.: Київський кооперативний інститут бізнесу і права. 2021. 388 с.

14. Кручак Л. В. Аналіз стану дебіторської та кредиторської заборгованості суб'єкта господарювання. Економічний аналіз. 2016. Том 25. № 2. С. 93-98. URL:http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/8339/1/13.pdf

15. Кручак Л. В. Методика аналізу дебіторської заборгованості в системі управління підприємством. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2016. С. 161-165. URL: http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2016/22-2016/37.pdf

16. Кручак Л. В. Облік розрахунків з покупцями і замовниками: напрями реформування та вдосконалення методики. Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації. Міжнародний науковий журнал. Випуск 4. 2016. С. 27-35. URL:

http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/22140/1/%D0%9A%D1%80%D1%83%D1%87%D0%B0%D0%BA%20%D0%9B..pdf

17. Ленко І. В., Колєсніченко А. С. Поняття дебіторської заборгованості та деякі питання її регулювання. REVIEW OF TRANSPORT ECONOMICS AND MANAGEMENT. 6 (22). 2022. С.91–97. URL: http://pte.diit.edu.ua/article/view/261011/259063

18. Маркова Т. Д., Стрепенюк М. М., Римар Г. А. Аспекти обліку розрахунків з покупцями та замовниками за готову продукцію в сучасних умовах. Економіка харчової промисловості. Том 10. Вип.1 2018. С. 96-102. URL: https://journals.ontu.edu.ua/index.php/fie/article/view/872/855

19. Міщук Є. В., Сідорова І. І. Аналіз дебіторської і кредиторської заборгованості: проблемні аспекти. Інвестиції: практика та досвід. Економічна наука. 2018. № 2. С. 54-57. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/2_2018/12.pdf

20. Мулик Т. О. Аналітичне забезпечення дебіторської заборгованості в системі управління підприємства. Агросвіт. 2022. № 9-10. С. 69-78. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/9-10_2022/10.pdf

21. Назаренко О. В., Лукаш Т. В. Формування окремих компонент облікової політики підприємства щодо дебіторської заборгованості. Агросвіт. № 12. 2021. С. 15-21. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/12_2021/4.pdf

22. Офіційний сайт ПрАТ «Кропивницький ОЕЗ» URL: http://kirovogradoliya.pat.ua/

23. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: затв. наказом Міністерства фінансів України від. 30.11.1999 р. № 291. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11#Text (дата звернення: 23.04.2023 р.)

24. Поліщук О. М., Бобко В. В., Мельник В. В. Обліково-аналітичне забезпечення розрахунків з дебіторами. Інфраструктура ринку.

Бухгалтерський облік, аналіз та аудит. Вип. 50. 2020. С. 275-279. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2020/50_2020_ukr/48.pdf

25. Підвисоцька Л. Я. Аналітичні інструменти в контролі дебіторської заборгованості для забезпечення безперервності діяльності. Ефективна економіка. Вип. 11. 2017. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5894

26. Податковий кодекс України: Закон України, затв. від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17 (дата звернення: 25.06.2023 р.)

27. Попова В. Д., Кузь В. І. Удосконалення обліку дебіторської заборгованості у контексті формування інформаційного забезпечення управління платоспроможністю суб'єкта господарювання. Приазовський економічний вісник. Класичний приватний університет. Вип. 4 (21). URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2020/4_21_ukr/20.pdf

28. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text (дата звернення: 12.04.2023 р.)

29. Про інвентаризацію активів і зобов'язань: Положення, затв. наказом Міністерства фінансів України від 02.09.2014 р. № 879. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14#Text (дата звернення: 23.04.2023 р.)

30. Пугаченко О., Зарудна Н. Внутрішній контроль порядку відображення в обліку дебіторської заборгованості. Економіка та суспільство. Вип. 27. 2022. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1244/1199

31. Скляр Є. В. Взаємозв'язок дебіторської та кредиторської заборгованості в контексті фінансової безпеки підприємств харчової промисловості. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. № 2 (107). 2019. С. 126-132. URL: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2019/2_2019/24.pdf

32. Слепченко В. П., Скрипник М. І. Методика обліку розрахунків підприємства з покупцями та замовниками. Економіка та суспільство. Випуск

29. 2021. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/538-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-516-1-10-20210819.pdf

33. Сливка Я. В., Щербан М. Д., Кондратюк М. Ф. Бухгалтерський облік розрахунків з покупцями та замовниками: історичний екскурс. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: Економіка та управління. Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами діяльності). № 7. 2023. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/09_06_7_2023_Slyvka_Shcherban_Kondratiuk.pdf

34. Таратута Л. В. Управління поточною дебіторською заборгованістю в умовах кризи. Сталий розвиток економіки. 2019. № 4. С. 220-228.

35. Ткачук Л. М., Чень Венда. Теоретико-методологічні аспекти управління дебіторською заборгованістю підприємства. Innovation and Sustainability. № 1. 2023. С. 84-90. URL: https://ins.vntu.edu.ua/index.php/ins/article/view/138/145

36. Управління дебіторською заборгованістю у сільськогосподарських підприємствах: фінансово-обліковий аспект: монографія. А.С. Даниленко, О. М. Варченко, І. В. Свиноус та ін.; за ред.О. М. Варченко. К.: 2019. 288 с. URL: http://repository.vsau.org/getfile.php/25624.pdf

37. Фінансові інструменти: НП(С)БО 13, затв. наказом Міністерства фінансів України від 30.11.2001 р. № 559. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01#Text (дата звернення: 28.04.2023 р.)

38. Фінансові інструменти: визнання та оцінка: МСБО 39. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_015#Text (дата звернення: 28.04.2023 р.)

39. Фінансовий облік: навчальний посібник. Краєвський В. М., Колісник О. П., Гуріна Н. В. та ін. Ірпінь: ДПУ. 2022. 616 с.

40. Цегельник Н. І. Бухгалтерський облік розрахунків з покупцями та замовниками: організація та методика. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. Житомир. ЖДТУ. 2019. 21 с.

URL: https://eztuir.ztu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/7440/Tsegelnik.pdf?sequence=1&isAllowed=y

41. Чуприна Л. В., Юрківська Т. С. Організація обліку дебіторської заборгованості та шляхи її удосконалення. Інфраструктура ринку. Бухгалтерський облік, аналіз та аудит. Вип. 32. 2019. С. 457-461. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/32_2019_ukr/70.pdf